

Frifunnet for straff, men likevel ansvarlig

Bør sivile krav kunne pådømmes ved frifinnende straffedom?

Kandidatnummer: 231

Antall ord: 14 988

JUS399 Masteroppgave
Det juridiske fakultet

UNIVERSITETET I BERGEN

10. mai.2023

Innholdsfortegnelse

<u>INNHALDSFORTEGNELSE</u>	1
<u>1 INNLEDNING</u>	3
1.1 TEMA, PROBLEMSTILLING OG AKTUALITET	3
1.2 RETTSKILDER OG METODE	5
1.2.1 ALMINNELIG JURIDISK METODE	5
1.2.2 JURIDISK METODE VED TOLKNINGEN AV EMK OG GRUNNLOVEN	8
1.3 DEN VIDERE FREMSTILLING	9
<u>2 UTVIKLINGEN AV RETTSTILSTANDEN</u>	11
2.1 INNLEDNING	11
2.2 ORDNINGEN SLIK DEN GJALDT FØR	11
2.2.1 LOVEN AV 1887	11
2.2.2 MOTIVENE BAK 1887-LOVEN	13
2.3 GJELDENE RETT	14
2.4 LOVFORSLAGET I NOU 2016: 24	16
2.4.1 KORT OM BAKGRUNNEN	16
2.4.2 NÆRMERE OM LOVFORSLAGET	16
2.4.3 HENSynet TIL FORNÆRMEDE: FORSLAGET OM STATLIG GARANTIORDNING	18
2.5 RETTSSTILLINGEN I VÅRE NABOLAND	18
2.5.1 INNLEDNING	18
2.5.2 SVENSK RETT	19
2.5.3 DANSK RETT	20
<u>3 PRESISERING AV MOTSIGELSESPROBLEMET</u>	23
3.1 INNLEDNING	23
3.2 SÆRLIG OM Å KONSTATERE OBJEKTIV GJERNINGSBESKRIVELSE	23
3.2.1 OVERSIKT	23
3.2.2 DET STRAFFERETTSLIGE BEVISKRAVET	24
3.2.3 DET SIVILRETTSLIGE BEVISKRAVET	24
3.2.4 OPPSUMMERENDE	25

4	OVERORDNEDE KRAV OG FØRINGER	26
4.1	USKYLDSPRESUMPSJONEN ETTER EMK OG GRUNNLOVEN	26
4.2	ANVENDELSESOMRÅDET	27
4.3	NÅR FORELIGGER DET EN KRENKELSE AV USKYLDSPRESUMPSJONEN? – EMDs SYN	28
4.3.1	UTGANGSPUNKTER	28
4.3.2	Y MOT NØRGE	29
4.3.3	RINGVOLD MOT NØRGE	30
4.3.4	ORR MOT NØRGE	31
4.3.5	OPPSUMMERING	32
4.4	HØYESTERETTS TILNÆRMING	33
4.4.1	NÅR FORELIGGER DET KRENKELSE AV USKYLDSPRESUMPSJONEN?	33
4.4.2	OPPSUMMERENDE OM HØYESTERETTS TILNÆRMING	36
5	AVVEINING AV DE MOTSTRIDENDE HENSYN	38
5.1	UTGANGSPUNKTET	38
5.2	ARGUMENTER FOR Å GJENINNFØRE ENSRETTINGSPRINSIPPET?	39
5.2.1	INNLEDNING	39
5.2.2	HENSYNET TIL RENE FRIFINNELSER	40
5.2.3	DEN ALLMENNE RETTSFØLELSEN	41
5.3	HENSYNET TIL FORNÆRMEDE MÅ IAKTTAS	42
5.3.1	HENSYN SOM TALER FOR Å BEHOLDE DAGENS LØSNING	42
5.3.2	BEHOVET FOR Å STILLE NOEN TIL ANSVAR	43
5.3.3	PROSESSØKONOMISKE HENSYN	43
5.3.4	HVILKEN LØSNING ER EGENTLIG TIL FORNÆRMEDES GUNST?	44
6	HVILKEN LØSNING ER MEST HENSIKTMESSIG?	46
6.1	INNLEDNING	46
6.2	FØRSLAG TIL NY LØSNING	47
6.3	STATLIG GARANTIORDNING	48
6.4	AVSLUTTENDE BETRAKTNINGER	49
	KILDEREGISTER	51

1 Innledning

1.1 Tema, problemstilling og aktualitet

Temaet for oppgaven er rettens adgang til å pådømme sivile krav i straffesaker, herunder komme til såkalte delte avgjørelser. Med *delte avgjørelser* forstås avgjørelser hvor det sivile kravet trekker i en annen retning enn den strafferettslige dommen. Oppgavens sentrale problemstilling er om norske domstoler bør kunne pådømme sivile krav ved frifinnende straffedom.

Slik det følger av Straffeprosessloven av 1981¹ § 3 første ledd kan «fornærmede eller andre skadelidte» reise rettskrav de har mot siktede, i samme sak som straffesaken behandles. Etter gjeldende rett kan siktede dermed idømmes erstatningsansvar, selv om hen frifinnes i straffesaken. Når man slik kan komme til at den (påståtte) skadevolder både er uskyldig og må frifinnes for straffansvar, og samtidig skyldig til å betale erstatning og oppreisning for samme handling, kan det spørres om dette er forenlig med det viktige rettsstatsprinsippet: «*Enhver skal formodes uskyldig inntil skyld er bevist etter loven*»², jf. Grunnloven § 96 og EMK artikkel 6³, begges andre ledd. Som et utgangspunkt kan det antas at «ensrettingsprinsippet», som gjaldt tidligere,⁴ og som innebærer at straffekravet og det sivile kravet må avgjøres i samme retning, viser uskyldspresumpsjonen større respekt. Men det kan være andre innvendinger mot dette. Slik det følger av uskyldspresumpsjonen, skal enhver anses uskyldig inntil det motsatte er bevist. Uskyldspresumpsjonen er et sentralt rettssikkerhetshensyn i norsk straffelovgivning⁵, og skal sikre enkeltindividet mot vilkårlige inngrep i anledning av påståtte straffbare forhold.⁶

¹ Lov 22.mai 1981 nr. 25 om Rettergangsmåten i straffesaker, Straffeprosessloven (strpl.)

² Se Jørgen Aall, *Rettsstat og menneskerettigheter* 2, 1.utg., Bergen 2021 s. 294 som etter den siterte teksten legger til: «... i en rettferdig rettergang».

³ Bestemmelsene finnes også i *De forente nasjoners verdenserklæring om menneskerettigheter* av 1948 art. 11 nr. 1 og *De forente nasjoners internasjonale konvensjon om sivile og politiske rettigheter* art. 14 nr. 2

⁴ Lov 1.juli 1887 nr. 5 om Rettergangsmaaden i Straffesager (Opphevet)

⁵ Rt. 2005 s. 833 hvor Høyesterett tok stilling til om det objektive straffbarhetsvilkåret i strl. § 195 (3) er forenlig med uskyldspresumpsjonen.

⁶ Asbjørn Strandbakken, *Uskyldspresumpsjonen: «In dubio Pro Reo»* (2003), s. 27

Debatten om hvorvidt ensrettingsprinsippet bør tilbakeføres i norsk rett eller ikke, har vært langvarig og er kompleks. I avhandlingen redegjøres det for gjeldende rett, og foretas en rettspolitisk analyse av hvorvidt tiden nå er inne for å endre rettstilstanden. Det vil særlig rettes fokus mot allmennhetens rettsfølelse, og hvordan dagens rettstilstand fungerer. Det er skrevet mye om temaet, og dagens ordning har gjentatte ganger blitt kritisert i litteraturen⁷, i media⁸ og i samfunnet ellers.

Men slik jeg vurderer det er temaet mer aktuelt nå enn noen gang tidligere. Særlig i lys av de to store rettsskandalene vi har vært vitne til de siste par årene. De mye omtalte sakene om drapene i Baneheia og drapet på Birgitte Tengs (Karmøy-saken) har illustrert hvordan tilliten til rettssystemet settes på prøve. Her er det særlig sistnevnte som er sentral for oppgavens tema.⁹ Slike rettsskandaler illustrerer viktigheten av at samfunnet har tillit til det lovverket vi praktiserer.

Temaets aktualitet belyses ytterligere av at Stortinget den 2. mai 2023 enstemmig ba regjeringen¹⁰ forberede endring av tvistelovens regler¹¹ for foreldelse ved gjenåpning av sivile krav. En slik lovendring, som vil styrke den siktedes rettsstilling, må selvsagt vedtas av Stortinget på vanlig måte. Dette lovgiverinitiativet er en følge av saken om gjenåpning av Gulating lagmannsretts dom i 1998 hvor den frifunnede i Karmøy-saken ble dømt til å betale oppreisning.¹² Selv om fristen for gjenåpning etter loven var ute, kom Agder lagmannsrett til at dommen i erstatningssaken, som utpekte ham til drapsmann ikke kunne bli stående, og at kravet om gjenåpning derfor måtte tas til følge. Ved Agder lagmannsretts dom ble vedkommende omsider frifunnet for kravet om oppreisning.

Det er nødvendig å ta for seg hva som var de fremtredende motivene ved vedtakelsen av dagens straffeprosesslov, hvor man forlot ensrettingsprinsippet. Videre vil jeg ta opp hva det var som var avgjørende for arbeidet med NOU 2016: 24, hvor ensrettingsprinsippet ble foreslått gjeninnført. Forslaget ble ikke videre fulgt opp i Prop. 146 L (2020-2021) og ensrettingsprinsippet er (foreløpig) ikke gjeninnført i norsk rett.

⁷ Ordningen kritiseres bl.a. av Aall (2021) s.310-313, Kjetil Krokeide «*Bom stopp for sprikende konklusjoner*» s. 23 og Kjell Andorsen «*Frifunnet for straff, dømt til erstatning*», s.127-128

⁸ En rekke medieoppslag har belyst problemstillingen. Avhandlingen vil ta for seg noen av disse.

⁹ Behandles i kapittel 4

¹⁰ Stortingsvedtak 617, Innst. 273 L «Endringer i tvisteloven mv.(rettsmekling, ankenektelse mv.)» <https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Vedtak/Vedtak/Sak/?p=91987>

¹¹ Tvisteloven § 31-6

¹² LA-2021-157502

I straffeprosessen er ikke temaet konfliktløsning, men spørsmålet om en enkeltperson skal idømmes samfunnets strengeste reaksjon; straff.¹³ Straff er den eneste reaksjonen samfunnet utøver mot en borger hvor formålet er å påføre vedkommende et rent onde.¹⁴ Dette nødvendiggjør strenge rettssikkerhetsgarantier for siktede.

Rettsikkerhetsbegrepet i strafferetten og straffeprosessen refereres som utgangspunkt til hensynet om å oppnå et materielt riktig resultat i den enkelte sak, eller mer korrekt: til å etablere en sikker margin mot et feil resultat i *en* retning: at uskyldige dømmes. Virkemiddelet er her først og fremst det strenge *bevisskravet*. Rettsstaten skal skape orden og gi beskyttelse til samfunnsmedlemmene, og vi kan dermed si at det er i allmennhetens interesse at straffbare forhold behandles med straff. På den andre siden vil det likevel være i fornærmedes interesse at adgangen til å pådømme sivile krav i straffesaker opprettholdes. Denne avveiningen er sentral i avhandlingen.

Det rettslige utgangspunktet for behandlingen av sivile krav i straffesaker er straffeprosessloven § 3. Det er imidlertid en rekke rettskilder som både supplerer og korrigerer rettsstilstanden som følger av § 3., herunder praksis fra Høyesterett, praksis fra EMD, juridisk teori, men også reelle hensyn.

1.2 Rettskilder og metode

1.2.1 Alminnelig juridisk metode

Avhandlingens problemstilling faller innenfor straffeprosessens område, men berører også rettsområder som menneskerettigheter, erstatningsrett og sivilprosess. Det er Straffeprosessloven av 1981 § 3 som danner utgangspunktet for temaet og problemstillingen.¹⁵ Ordlyden i bestemmelsen er klar, og trekker derfor klart i retning av at sivile krav kan pådømmes ved frifinnende straffedom. En sentral del av oppgaven vil være tolking av de øvrige rettskilder, og å utrede hvorvidt disse tilsier en annen tolkning de lege lata, eller kan danne grunnlag for å foreslå en lovendring (de lege ferenda).

¹³ Jon Petter Rui, «*Straffeprosessen i perspektiv*», Tidsskrift for strafferett 2014, s.390

¹⁴ Rt. 1977 s. 1207

¹⁵ Det nærmere innhold behandles i kapittel 2.3

Forarbeider bidrar med å presisere lovens innhold ved tolkningen av den aktuelle bestemmelsen.¹⁶ I forarbeidene til både den gjeldende straffeprosesslov og til dens forgjenger fra 1887 er problemstillingen grundig utredet. Spørsmålet ble først belyst i forarbeidene til loven av 1887.

Her ble ikke spørsmålet særlig problematisert, men komiteen gikk kort inn på redegjørelse for valg av løsning.¹⁷ Senere ble problemstillingen behandlet i forarbeidene til 1981-loven, hvor hensynet til «fornærmedes adgang til å få sine borgerlige krav pådømt» ble avgjørende for at ensrettingsprinsippet ble forlatt.¹⁸ I 2000 utredet Dr. Juris Jon T. Johnsen problemstillingen og vurderte behovet for lovendring, men kom til at hensynet til fornærmede måtte trumfe hensynet til rene frifinnelser.¹⁹ Til slutt har vi lovforslaget fra 2016, hvor spørsmålet om gjeninnføring av ensrettingsprinsippet ble behandlet en gang til.²⁰ Denne utredningen er utarbeidet på en utførlig måte, og illustrerer den debatten som har vært. I NOU 2016: 24 er det blitt fremmet forslag om en lovendring som i realiteten medfører at man går tilbake til ensrettingsprinsippet, og dermed avskjærer adgangen til å pådømme erstatningskrav ved frifinnende dom.²¹

Problemstillingen er også behandlet i juridisk teori. Det er delte meninger om hvorvidt denne løsningen burde opprettholdes eller ikke. Kjetil Krokeide mener blant annet at lovforslaget er godt og foreslår at det sivile kravet ikke kan pådømmes dersom skyldspørsmålet besvares negativt.²² Jørgen Aall peker på at det er nødvendig å gjeninnføre ensrettingsprinsippet, da man i lys av uskyldspresumpsjonens fundamentale stilling ikke bør kunne leve med motsigelsesproblemet som motsatt løsning gir, og mener det er mer i tråd med den alminnelige rettsbevissthet å gjeninnføre ensrettingsprinsippet.²³ Anne Robberstad hevder imidlertid at et minimumskrav må være å ikke svekke fornærmedes stilling, og mener lovforslaget ikke er egnet som grunnlag for ny straffeprosesslov.²⁴ De ulike synspunktene illustrerer at meningene spriker i det norske juridiske fellesskapet.

¹⁶ Synne Sæther Mæhle og Ragna Aarli, *Fra lov til rett*, 3.utg., 2022 s. 229-231

¹⁷ Dok nr. 1 (1885) Innstilling til jurykommissjonen, udkast til lov om rettergangsmaaden i straffesager s.601-602.

¹⁸ NUT 1969: 3 «Innstilling om rettergangsmåten i straffesaker fra Straffeprosesslovkomiteen»

¹⁹ NOU 2000: 33 «Erstatning til ofrene hvor tiltalte frifinnes for straff» s. 139-143

²⁰ NOU 2016: 24 «Straffeprosesslovutvalgets forslag til ny straffeprosesslov»

²¹ Behandles i kapittel 2.4

²² Krokeide, (2003) s. 23

²³ Aall, (2021) s. 311-312

²⁴ Anne Robberstad, «Partsprosessen og fornærmede», Tfs nr. 4, 2017, s. 326

Praksis fra Høyesterett er en tungtveiende rettskilde. Hvilket syn Høyesterett har på problemstillingen vil derfor være sentralt i et slikt spørsmål.²⁵ Høyesterett har vist seg å være tilbakeholdne, og har unnlatt å besvare problemstillingen direkte. I en avgjørelse fra 2018 tok Høyesterett imidlertid opp spørsmålet om hvorvidt den nye § 96 andre ledd i Grunnloven fra 2014, som implementerte uskyldspresumsjonen, medførte noen endring i adgangen til å pådømme erstatningskrav ved frifinnende straffedom.²⁶ Dette ble besvart benektende. Videre påpekte Høyesterett at «*Det er argumenter både for og mot en slik ordning, men det har siden dommen i Rt-1999-1363 vært en etablert ordning som det må være opp til lovgiver å endre på.*» Dommen illustrerer Høyesteretts lovgiverlojale holdning til problemstillingen, noe jeg behandler nærmere under kapittel 3.4.2.

Selv om systemet med delte avgjørelser ikke i seg selv strider med uskyldspresumsjonen, oppstiller høyesterettspraksis likevel klare begrensninger med hensyn til hvordan ordningen kan praktiseres. Ikke overraskende har Høyesterett forholdt seg til EMDs retningslinjer, og uttaler ved flere tilfeller at en eventuell krenkelse av uskyldspresumsjonen vil bero på om utformingen av domsgrunnene er egnet til å skape tvil om frifinnelsen. Høyesterett har i stor grad vist seg å ha samme holdning som det EMD har hatt til spørsmålet. I Rt. 2007 s. 1601 uttaler Høyesterett at det er tale om en vanskelig balansegang når retten skal utforme domsgrunnene sine i slike saker.²⁷ Her åpner Høyesterett for at dagens ordning kan skape et problem, men går ikke nærmere inn på problemet. I avgjørelsen ble det imidlertid avgjort at lagmannsretten ikke hadde krenket uskyldspresumsjonen, da beviskravene var presisert godt nok.

Reelle hensyn er en rettskilde som i utgangspunktet har begrenset rettskildemessig vekt. Likevel utgjør reelle hensyn en viktig rettskilde når det gjelder problemstillingen i denne avhandlingen. Slike hensyn kan komme inn som en viktig bidragsyter der for eksempel lovteksten og uttalelser i forarbeidene strider mot det som er rimelig i det konkrete tilfellet. Det er kanskje særlig på bakgrunn av reelle hensyn at debatten omkring problemstillingen har tatt seg opp de siste årene. Herunder er særlig hensynet til allmennhetens rettsfølelse fremtredende. Det er blant annet blitt tatt til orde for at vi nå trenger en lovendring som kan fjerne det paradokset dagens rettstilstand

²⁵ Nils Nygaard, *Rettsgrunnlag og standpunkt*, 7.utg., 2004 s. 205-206

²⁶ HR-2018-1783-A

²⁷ Avsnitt 28

gir. I kjølvannet av Karmøy-saken har allmennheten vist stort engasjement rundt dette paradokset, hvilket illustrerer at mange kan ha problemer med å akseptere dagens løsning.

1.2.2 Juridisk metode ved tolkningen av EMK og Grunnloven

Som nevnt ovenfor følger det visse krav og begrensninger av Grunnloven og EMK av betydning for adgangen til å fremme sivile krav i forbindelse med en straffesak hvor tiltalte frifinnes for straff. Den europeiske menneskerettighetskonvensjonen²⁸ er inkorporert gjennom menneskerettsloven § 2.²⁹ Ved motstrid mellom norske lovbestemmelser og EMK, skal konvensjonen gis forrang, jf. Menneskerettsloven § 3. EMK håndheves av den europeiske menneskerettsdomstolen, EMD, som tolker og utfyller konvensjonens bestemmelser gjennom praksis.³⁰ Av hensyn til en ensartet og uniform tolkning av menneskerettighetene må norske domstoler anvende samme metode som EMD ved tolkningen av EMK og benytter en dynamisk tolkningsstil når innholdet klarlegges.³¹ Dette medfører at konvensjonen blir et «living instrument», som tilpasses det som til enhver tid er i tråd med samfunnsoppfatningen.³² Norske domstoler skal dessuten benytte den samme metoden ved tolkingen av EMK.

Ved tolkningen av Grunnlovens menneskerettighetsbestemmelser gjelder som utgangspunkt de alminnelige prinsippene for lovtolkning, og utgangspunktet er dermed ordlyden.³³ Grunnlovens menneskerettsbestemmelser er «moderne» utformet og ordlyden er tilpasset dagens språkbruk. Bestemmelsene i grunnloven er dessuten «vage og generelle» og meningsinnholdet kan derfor være noe vanskelig å finne.³⁴ En sentral del av tolkningen av menneskerettighetsbestemmelsene er å anvende formålet med bestemmelsene. Aall antar dessuten at Høyesterett og andre myndigheter vil anvende Grunnlovens klare understrekning av formålet aktivt til rettsavklaring og rettsutvikling.³⁵

²⁸ Den europeiske menneskerettighetskonvensjon, vedtatt 4. november 1950 (EMK)

²⁹ Lov 21.mai 1999 om styrking av menneskerettighetenes stilling i norsk lov (menneskerettsloven)

³⁰ EMK art. 32 nr. 1

³¹ Rt. 2005 s. 833, også Frode Elgesem, «Tolkning av EMK – Menneskerettsdomstolens metode», LoR nr. 4, 2003 s. 214

³² *Tyrer mot Storbritannia*, 25. april 1978, no.5856/72, (avsnitt 31)

³³ Eivind Smith, *Konstitusjonelt demokrati*, 5.utg., 2021 s. 369, også Aall (2021) s. 19

³⁴ Arnfinn Bårdsen, «Grunnloven, straffeprosessen og strafferetten – noen linjer i høyesteretts praksis etter grunnlovsreformen 2014», JV nr. 1, (2017) s. 73

³⁵ Jørgen Aall, *Rettsstat og menneskerettigheter 1 – en innføring i vernet om individets sivile og politiske rettigheter*, 1.utg., 2022 s. 38

Grunnlovens § 92 fastslår at staten plikter å «*respektere og sikre menneskerettighetene slik de er nedfelt i denne grunnlov og for Norge bindende traktater om menneskerettigheter*»³⁶ Grunnlovgever har gjennom henvisningen til «*traktater om menneskerettigheter*», gitt domstolene bemyndigelse til å håndheve grunnlovsbestemmelsene om menneskerettigheter i samsvar med de tilsvarende bestemmelsene i traktater. Dette skjer gjennom presisering, supplerings og, om nødvendig, korrigerings.³⁷

1.3 Den videre fremstilling

Avhandlingen vil redegjøre for hva som er gjeldende rett i Norge i dag og deretter, gjennom en rettspolitisk analyse, drøfte hvilket behov det er for å endre den rettsstilstanden vi opererer med i dag (*de lege ferenda*).

For oversiktens skyld vil jeg først, i kapittel 2, redegjøre for utviklingen av rettsstilstanden i Norge og kort presentere rettsstilstanden i våre to naboland. Jeg vil deretter komme inn på en nærmere beskrivelse av motsigelsesproblemet, og hvorfor problemstillingen i det hele tatt kan klassifiseres som et «problem». I kapittel 4 vil jeg redegjøre for innholdet i uskyldspresumpsjonen, og belyse hvordan EMD og Høyesterett har anvendt uskyldspresumpsjonen når de behandler problemstillinger om erstatningskrav i straffesaker.

Avslutningsvis vil jeg gjøre rede for noen rettspolitiske betraktninger om den løsningen vi praktiserer i Norge i dag. Herunder vil dagens rettsstilstand problematiseres, men også ses i lys av de uttalelser som følger av rettskildene på området. I denne drøftelsen vil også betydningen av alminnelige rettsoppfatninger bli trukket inn. Oppgaven diskuterer hvilken rolle denne rettskilden vil ha som argument for å presisere og eventuelt utvikle retten.

Delte avgjørelser omtales i avhandlingen som avgjørelser hvor det strafferettslige kravet går i én retning, mens det sivilrettslige kravet får motsatt utfall.

Med *fornærmede* menes fornærmede i vid forstand, slik begrepet forstås i strpl. § 3.³⁸ Dette omfatter da «fornærmede og andre skadelidte». I avhandlingen er *erstatningsansvar* hyppig brukt og kan dekke både erstatning for økonomisk tap, og oppreisningserstatning. For å referere

³⁶ Aall (2022) s. 46

³⁷ l.c

³⁸ Presisert i NOU 2006: 10 s. 26; «det vide fornærmedebegrepet i straffeprosessloven § 3»

til personen straffesaken retter seg mot, benyttes begrepet *tiltalte*. Tilsvarende brukes *siktede* i strpl. § 3 første ledd. Ettersom avhandlingen kun berører tiden etter at dom er avsagt, er dette skillet uten betydning for avhandlingen. Begrepene *erstatningskrav* og *sivile krav* refererer seg i oppgaven til det samme. Med uttrykket *dagens ordning* siktes det til den løsningen vi praktiserer i norsk rett i dag, uten et ensrettingsprinsipp (strpl. § 3).

2 Utviklingen av rettstilstanden

2.1 Innledning

Som nevnt har den løsningen vi praktiserer i norsk rett i dag, ikke alltid vært gjeldende rett. Det har lenge vært ulike oppfatninger i det juridiske miljø om hvilken ordning, den någjeldende eller den tidligere, som alt i alt er best. Det er ulike argumenter for hvilken løsning som bør gjelde.³⁹ Fra nyere tid har særlig den mye omtalte Karmøy-saken⁴⁰ satt fart på debatten. Og det er grunn til å nevne allerede her at ekspertutvalget som har utredet ny straffeprosesslov foreslo å vende tilbake til ensrettingsprinsippet.⁴¹

Det arbeidet som er gjort med diverse lovendringer og utredninger kan illustrere at lovgiver over en lengre periode ikke har vært helt tilfreds med den løsningen vi har praktisert. Da professor dr. Juris Johnsen utredet spørsmålet, var dette en konsekvens av den debatten som fulgte av Karmøy-saken.

2.2 Ordningen slik den gjaldt før

2.2.1 Loven av 1887

Før vedtakelsen av Straffeprosessloven av 1981 opererte vi med et *ensrettingsprinsipp*. Det fulgte av den dagjeldende lovens § 3 første ledd at «*De av en straffbar handling følgende borgerlige rettskrav mot siktede kan forfølges i forbindelse med straffesaken overensstemmende med de i kapittel 32 indeholdte regler ...*». Utgangspunktet var dermed at det sivile kravet kunne «forfølges i forbindelse med straffesaken», men at begrensninger i så måte fulgte av lovens kapittel 32.

I kapittel 32 var det § 442 første ledd første punktum som illustrerte hvordan ensrettingsprinsippet var regulert i loven.

³⁹ NOU 2016: 24 s. 493

⁴⁰ Rt. 1999 s. 1363

⁴¹ NOU 2016: 24

Det fulgte av bestemmelsen:

«Paakjendelse af Kravet finder ikke Sted, naar Retten ikke finder det tilstrækkelig oplyst, eller naar Frifindelse for eller Idømmelse af Straf ikke leder til en Afgjørelse af det borgelige retskrav i samme Retning.

Bestemmelsen fastsatte at dersom tiltalte ble frikjent i straffesaken, kunne ikke retten avsi dom for det sivile kravet. Endte straffesaken med domfellelse, måtte tiltalte betale erstatning. Det var dermed ikke adgang til å pådømme et sivilt krav som gikk i en annen retning enn straffedommen.⁴²

I Høyesteretts avgjørelse Rt. 1960 s. 518 illustreres kjernen i ensrettingsprinsippet og det som var fremtredende for rettstilstanden:

«Jeg er enig med påtalemyndigheten i at herredsretten etter straffeprosesslovens § 442 ikke hadde adgang til å frifinne tiltalte for det borgerlige rettskrav når den idømte ham straff. Når herredsretten tross straffellelsen ikke fant å kunne ta det borgerlige rettskrav til følge, skulle den etter § 442 ikke ha påkjent kravet.»⁴³

Fra det dagjeldende ensrettingsprinsipp gjaldt det likevel et viktig unntak, som kom til uttrykk i lovens § 442 første ledd annet punktum, og det lød slik:

«Dog kan Retten afgjøre Kravet til Ugunst for den for Straf frifunde, naar Skyldspørsmålet er afgjort imod ham.»

Dette unntaket gjorde det dermed mulig å komme til delte avgjørelser i de tilfeller hvor skyldspørsmålet i straffesaken var avgjort mot den siktede.⁴⁴ Det resulterte i at tiltalte kunne idømmes erstatningsansvar til tross for at vedkommende ble frikjent for straff. Dette gjaldt imidlertid bare der frifinnelsen var begrunnet i noe annet enn manglende skyldansvar.⁴⁵

⁴² NOU 2016: 24 s. 113

⁴³ Rt. 1960 s. 518 (s. 519)

⁴⁴ Krokeide, (2003) s. 23

⁴⁵ Emil Stang, *Rettergangsmåten i straffesaker*, 2.utg., Oslo 1951 s. 299-300

Skeie skriver at erstatningsansvar for eksempel kunne idømmes der frifinnelsen skyldtes at straffansvaret var preskribert.⁴⁶ Med dette menes at straffekravet er foreldet.⁴⁷

Etter Høyesteretts syn kunne erstatningskrav også pådømmes der frifinnelsen skyldtes provokasjon.⁴⁸ Begrunnelsen for dette var at frifinnelsen da er en konsekvens av «straffutmålingshensyn» som følge av at handlingen er gjengjeldt. Da var det ikke lenger behov for at samfunnet reagerte med straff. Skyldspørsmålet i relasjon til den aktuelle straffebestemmelsen var avgjort mot den domfelte.⁴⁹

Dersom handlingen derimot ikke er straffbar fordi gjerningsmannen handlet i en nødstilstand eller var i villfarelse om relevante omstendigheter, kunne ikke retten idømme erstatning.⁵⁰ Handlet for eksempel gjerningsmannen i nødverge, var det ikke adgang til å pådømme erstatningskravet.

Der det ikke er funnet strafferettslig bevist at siktede har begått den angivelige handlingen, men det i erstatningssaken er fastslått at den saksøkte har begått handlingen, vil vi få et motsigelsesproblem. Sagt med andre ord oppstår motsigelsesproblemet kun i de situasjoner hvor manglende bevis for de faktiske forhold begrunner frifinnelsen.⁵¹ Rettstilstanden etter straffeprosessloven av 1887 kan etter dette kort oppsummeres: det eksisterte et ensrettingsprinsipp som innebar at straffekravet og det borgerlige rettskravet måtte avgjøres «i samme retning». Som hovedregel ville det derfor ikke være anledning til å idømme tiltalte (eller saksøkte i en privat straffesak) ansvar for noe borgerlig rettskrav dersom han samtidig ble frifunnet for straff.

2.2.2 Motivene bak 1887-loven

Et sentralt spørsmål for avhandlingen er hva som ble lagt vekt på av de som var med på å utarbeide 1887-loven. Det å belyse motivene som lå til grunn for arbeidet med 1887-loven kan illustrere hvilke hensyn som var fremtredende den gang, hvilket også kan ha overføringsverdi til nåtidens vurderinger.

⁴⁶ Jon Skeie, *Den norske straffeprosess*, Bind 2, 1939, s. 213

⁴⁷ <https://snl.no/preskribere>

⁴⁸ Rt. 1965 s. 821

⁴⁹ Ibid. s. 822

⁵⁰ Skeie (1939) s. 213

⁵¹ Aall (2021) s. 310, behandles nærmere i kapittel 3

Med de unntak som er nevnt rett ovenfor stengte i prinsippet den gamle loven for at domstolen kunne idømme erstatning til fornærmede dersom tiltalte var frifunnet i straffesaken. I forarbeidene til den gamle loven kommer det frem at dette også gjaldt der tiltalte erkjente de faktiske forholdene, slik at domfellelse for erstatningskravet i utgangspunktet var mulig.⁵² Det kan utledes av dette at pådømmelse av et sivilt krav i forbindelse med straffesaken bare ville finne sted dersom det var idømt straff for handlingen. Det kan ut fra forarbeidene⁵³ til 1887-loven synes som at begrunnelsen for dette var at man så på behandlingsmåten for henholdsvis sivile- og straffesaker som så ulike, at det ikke ville egne seg å pådømme dem samtidig. Ut fra en naturlig språklig forståelse av forarbeidene mente jurykommisjonen i Dok. Nr. 1 (1885) at det er fornærmedes eget syn på saken som vil brukes ved vurderingen av det sivile kravet, og vil dermed ikke egne seg for behandling sammen med straffesaken. Det ville være behov for en detaljertredning.

Slik Salmonsens⁵⁴ skriver vil det for de tilfeller der tiltalte dømmes til straff etter dagjeldende lov, heller ikke være mulig å frifinne for det borgerlige krav.⁵⁵ Om det motsatte tilfellet skriver Salmonsens om 1887-loven at hvis tiltalte frifinnes for straff «*kan heller ikke denne sak tilpligtes at fyldestgjøre noget borgerlig krav*»⁵⁶. Ordlyden tyder på at det nærmest blir tatt som en selvfølge at den frifunnede ikke skal tilkjennes noe ansvar for det borgerlige krav. Uttalelsen illustrerer etter mitt syn den holdningen man hadde til ensrettingsprinsippet den gang. Salmonsens gir likevel ingen ytterligere begrunnelse eller redegjørelse for hvorfor man opererer med denne løsningen.

2.3 Gjeldende rett

Der det er begått en straffbar handling, vil ofte de bevistemaer som underbygger straffesaken og det sivile kravet være de samme. Av prosessøkonomiske grunner vil det dermed være svært hensiktsmessig å behandle det sivile kravet og straffekravet samtidig, og vil gjøre det enklere

⁵² Dok nr. 1 (1885) Innstilling til jurykommisjonen, udkast til lov om rettergangsmaaden i straffesager, s. 602

⁵³ l. c

⁵⁴ Olaf Salomonsen, *Den norske straffeproseslov med kommentar*, Oslo, 1913

⁵⁵ Ibid. s. 282

⁵⁶ Ibid. s. 283

for fornærmede og andre skadelidende å fremme krav om erstatning og oppreisning.⁵⁷ Dette perspektivet preger dagens rettstilstand hva gjelder erstatningskrav i straffesaker.

Det følger av strpl. § 3 at det kan fremmes «rettskrav» i forbindelse med straffesaken. Loven krever videre at kravet «springer ut av samme handling som saken gjelder». I dette ligger at det stilles krav til årsakssammenheng mellom handlingen som utløste det sivile kravet, og handlingen straffesaken gjelder.⁵⁸

Slik gjeldende bestemmelse i straffeprosessloven er utformet er det «*fornærmede eller andre skadelidte*» som kan fremme krav mot den siktede. Denne formuleringen skiller seg fra den gamle straffeprosessloven av 1887, hvor det kun var den fornærmede som kunne reise sivile krav i forbindelse med straffesaken.⁵⁹ Slik den nåværende bestemmelsen åpner for vil man dermed kunne reise sivile krav såfremt man har lidd en skade ved den straffbare handlingen. Det må likevel innfortolkes et slags «nærhetskrav».⁶⁰ På den måten vil ikke kretsen av hvem som anses for å være skadelidd bli for vid.

Slik dagens straffeprosesslov er lagt opp, har lovgiver dermed åpnet opp for at domstolen kan frifinne en tiltalt, men likevel dømme vedkommende til å betale erstatning til fornærmede i det samme sakskomplekset. I NUT 1969:3 Innstilling om rettergangsmåten i straffesaker var hensynet til fornærmede og viktigheten av å ivareta dennes erstatningskrav fremtredende.⁶¹ Man ønsket å forbedre situasjonen for fornærmede og etterlatte, slik at de unngikk en ny prosess, og fikk en mer effektiv rettergang.⁶²

I innstillingen ble det også trukket frem forholdet mellom sivil- og straffeprosessen, som på tidspunktet for lovendringen var blitt mer like enn hva de hadde vært tidligere. Dermed mente komiteen det ikke var noen grunn til å «unndra de borgerlige rettskrav fra straffedomstolens avgjørelse».⁶³ Disse hensynene har samlet sett vist seg å være utslagsgivende for innføringen av dagens ordning. Selv om mulige betenkeligheter knyttet til uskyldspresumpsjonen ikke er omtalt i forarbeidene til 1981-loven, blir det imidlertid trukket frem at siktede kan ha nytte av

⁵⁷ Ørnulf Øyen, *Straffeprosess*, 3.utg., (2022) s. 65-66

⁵⁸ Ot.prp. nr. 35 (1978-1979) s. 100

⁵⁹ NOU 2000: 33 s. 12, det samme i Øyen, (2022), s. 128-129

⁶⁰ Keiserud m.fl., *Straffeprosessloven Lovkommentar*, 5.utg., (2020), til strpl. § 3 (Hentet 29. april 2023)

⁶¹ NUT 1969: 3 s. 355

⁶² Ibid. s. 354-355

⁶³ Ibid. s. 354

å få løst erstatningsspørsmålet raskt, og dermed slippe å møte i en senere sivil sak.⁶⁴ Bortsett fra dette er hensynet til siktede i begrenset grad omtalt.

2.4 Lovforslaget i NOU 2016: 24

2.4.1 Kort om bakgrunnen

Den 3.november 2016 kom lovforslaget til ny straffeprosesslov, hvor flere endringer ble foreslått. Utvalget ble ved dette lovforslaget gitt mandat til å *«foreta en bred vurdering av lov 22.mai 1981 nr. 25 om rettergangsmåten i straffesaker (straffeprosessloven) og i samsvar med sine vurderinger legge frem forslag til en ny alminnelig lov som skal avløse denne»*.

I lovforslaget foreslår lovutvalget blant annet å gjeninnføre ensrettingsprinsippet i norsk rett, og det er denne delen av forslaget som vil være fokuset i det følgende. Det legges stor vekt på at den ordning som følger av 1981-loven medfører en risiko for at personer som er blitt frikjent i en straffesak kan bli ansett som skyldige der de får erstatningskrav mot seg i den samme saken.⁶⁵ Det uttales til dette at: *«Utvalget mener man bør unngå at avgjørelser som går ut på at mistenkte skal frifinnes for et straffekrav, samtidig inneholder argumentasjon som leder frem til en konklusjon om sivilrettslig skyld for det samme forhold.»*⁶⁶

Utvalget viser på den andre siden til de hensyn som taler for å bli stående ved den tosporede ordningen, slik den følger av den nåværende loven.⁶⁷

2.4.2 Nærmere om lovforslaget

Ut fra det som ble foreslått i NOU 2016: 24 kan det tyde på at man ønsket en videreføring av det som tidligere gjaldt etter straffeprosessloven av 1887, men med tilpasninger. I lovforslaget foreslår straffeprosesslovutvalget å gjeninnføre ensrettingsprinsippet.⁶⁸ Å gjeninnføre ensrettingsprinsippet skal i praksis innebære at retten ikke kan komme til ulikt resultat i straffesaken og erstatningssaken.

⁶⁴ NUT 1969: 3 s. 357

⁶⁵ NOU 2016: 24 s. 494

⁶⁶ Ibid. s. 495

⁶⁷ Ibid. s. 495

⁶⁸ NOU 2016: 24 s. 494

Forslaget til ensrettingsprinsipp fremgår av lovforslagets § 43-11 tredje ledd:

«Sivile krav pådømmes ikke ved frifinnelse for straffekravet, med mindre kravet er klart uberettiget.»

Det ensrettingsprinsippet som ble foreslått i 2016-forslaget skiller seg fra den versjonen av ensrettingsprinsippet som gjaldt under straffeprosessloven 1887. Etter straffeprosesslovutvalgets syn bør ensrettingsprinsippet være absolutt.⁶⁹ Med dette forslaget mener utvalget at erstatningskrav i straffesaker skal unnlates å bli behandlet i det hele tatt. Som en konsekvens av dette vil det heller ikke være mulig å avsi frifinnende dom for erstatningskravet dersom tiltalte blir frikjent for straff. Lovforslaget skiller seg fra ensrettingsprinsippet etter 1887-loven fordi ensrettingsprinsippet der kun krevde at kravene måtte «gå i samme retning». Dersom tiltalte ble frifunnet for straff ville retten dermed kunne avsi en frifinnende dom for erstatningskravet.

Det ble foreslått et unntak fra ensrettingsprinsippet for noen særskilte tilfeller. Unntaket innebærer at det kan avsies frifinnende dom for erstatningskravet der dette er «klart uberettiget». Med dette vil den tiltalte slippe å risikere at kravet tas videre i et sivil søksmål i de tilfeller hvor det åpenbart ikke vil føre frem.⁷⁰ Med dette unntaket gir bestemmelsen en snever sikkerhetsventil for de tilfeller hvor kravet er så åpenbart ugrunnet at det er nødvendig å avsi en frifinnende dom.

Det er særlig tre hensyn som viser seg avgjørende i den utredningen straffeprosesslovutvalget har gjort; hensynet til rene frifinnelser, hensynet til fornærmede og prosessøkonomiske hensyn. Lovforslaget bygger på en tanke om å gjeninnføre ensrettingsprinsippet, og dette baserer seg særlig på hensynet til rene frifinnelser.

Det var totalt 119 høringsinstanser som innga sitt hørings svar til lovforslaget, men en stor del av disse har ikke inngitt svar til forslaget om gjeninnføring av ensrettingsprinsippet. Av de instansene som faktisk uttalte seg om denne delen av forslaget, var det kun tre instanser som støttet lovforslaget.⁷¹ Ni instanser var imot. Den store motstanden dette forslaget fikk har nok

⁶⁹ NOU 2016: 24 s. 494

⁷⁰ Ibid. s. 497

⁷¹ Den norske advokatforening, Finans Norge og Rettspolitisk forening

vært en vesentlig grunn til at ensrettingsprinsippet ikke ble gjeninnført i norsk rett til tross for utredningen fra lovutvalget i 2016.

2.4.3 Hensynet til fornærmede: forslaget om statlig garantiordning

Å gjeninnføre ensrettingsprinsippet vil innebære en begrensning i fornærmedes adgang til å få pådømt sitt erstatningskrav sammenlignet med den løsningen dagens lovgivning gir. Dette vil dessuten medføre at fornærmede må reise egen sivil sak for å få kravet pådømt og innebærer en betydelig svekkelse av fornærmedes stilling sammenlignet med ordningen som følger av dagens rettstilstand.⁷² For å avdempe de uheldige virkningene dette vil gi, foreslår utvalget en alternativ ordning for fornærmede til å få pådømt de sivile kravene.⁷³

Den foreslåtte ordningen om statlig garantiordning innebærer at sivile krav som pådømmes ved strafferettslig frifinnelse, skal finansieres av staten.⁷⁴ Denne ordningen følger av lovforslagets § 43-11 tredje ledd. Kravet tilkjennes den skadelidte, såfremt det ikke er «klart uberettiget». Ordningen er obligatorisk ved frifinnelse for straff og vil dermed avskjære skadelidte fra å gå til særskilt sivil sak om kravet dersom det er fremmet i straffesaken.⁷⁵

2.5 Rettsstillingen i våre naboland

2.5.1 Innledning

Ved å se hen til våre naboer i Skandinavia kan vi se hvordan dette dilemmaet praktiseres der. Dette kan illustrere at ulike løsningen kan være akseptable i andre land og dermed burde kunne være mulig å praktisere også i Norge. I norsk rett er spørsmålet om sivile krav bør kunne pådømmes ved frifinnelse gjenstand for skarpe uenigheter og det vil kunne tilføre en viktig dimensjon til problemstillingen å foreta en sammenligning av hvordan denne ordningen er løst i våre naboland.

⁷² NOU 2016: 24 s. 494

⁷³ Ibid. s. 493

⁷⁴ Ibid. s. 494

⁷⁵ Ibid. s. 496

I Danmark og i Sverige har man løst problemet på ulik måte. I Danmark praktiseres et ensrettingsprinsipp, mens i Sverige opererer man med et strengere beviskrav for sivile krav dersom det er en straffbar handling erstatningskravet baserer seg på.

2.5.2 Svensk rett

Etter svensk rett skal sivile krav som hovedregel fremmes etter sivilprosessens egne regler. Dersom det er snakk om et sivilt krav som følge av en straffbar handling, finnes det egne regler for dette.⁷⁶ Hvis domstolen finner det fordelaktig, kan det privatrettslige kravet tas til behandling i straffesaken, og de straffeprosessuelle regler gjelder hovedsakelig for begge krav.⁷⁷

Hovedregelen om adgangen til å pådømme sivile krav i straffesaken følger av den svenske *Rättegångsbalken* kapittel 22 § 1:

”Talan mot den misstänkte eller annan om enskilt anspråk i anledning av brott må föras i samband med åtal för brottet. Upptages ej anspråket i samband med åtalet, skall talan föras i den för tvistemål stadgade ordningen»⁷⁸:

Etter den svenske løsningen heves beviskravet til å bli strengere der det er tale om å idømme straff for et forhold, sammenlignet med tilfeller der det kun er spørsmål om å dømme skadevolder til erstatningsansvar.⁷⁹ Der det sivile kravet utelukkende bygger på en straffbar handling, vil beviskravene i praksis bli like.⁸⁰ Den løsningen man praktiserer i Sverige åpner i teorien for at man kan få sprikende løsninger mellom straffesaken og erstatningssaken, men i praksis blir et slikt utfall begrenset av at beviskravet for det sivile kravet er sammenfallende med det strafferettslige beviskravet.⁸¹ Ordningen åpner for at sprikende konklusjoner kan oppstå, fordi det ved straffespørsmålet uansett vil være nødvendig å ta stilling til skyldspørsmålet. Dette kan sies å være en svakhet ved det svenske systemet. Likevel har det en selvstendig verdi for motsigelsesproblematikken at beviskravet for henholdsvis straff og erstatningsansvar sammenfalles, når det er spørsmål om å pådømme erstatning som følge av

⁷⁶ NOU 2000: 33 s. 212

⁷⁷ l.c

⁷⁸ Rättegångsbalk (1942:740), 18. juli 1942 kapittel 22 § 1

⁷⁹ NOU 2016: 24 s. 494, og NOU 2000: 33 s. 213

⁸⁰ l.c

⁸¹ NOU 2000: 33 s. 212

straffbar handling. Selv om domstolen kan prøve det sivile kravet til tross for at handlingen ikke er straffbar, vil det kun være en teoretisk mulighet for at en sprikende avgjørelse da vil oppstå, nettopp fordi beviskravene er like.

2.5.3 Dansk rett

Det er generelt store likheter mellom norsk og dansk sivil- og straffeprosess, og beviskravene for henholdsvis erstatningsansvar og straff er så og si identiske i dansk og norsk rett.⁸² Men til forskjell fra norsk rett praktiseres det i Danmark et ensrettingsprinsipp.

Det danske ensrettingsprinsipp følger av lov om rettens pleie (retsplejeloven) av 11.april 1916 § 992 første ledd. Bestemmelsen lyder slik:

«Finder retten, at de oplysninger, der foreligger til støtte for en påstand, som er fremsat i henhold til de foregående paragraffer, er ufuldstændige, eller at den domfældelse eller frifindelse, som finder sted for straffespørgsmålets vedkommende, ikke vil medføre en afgørelse i samme retning af den heromhandlede påstand, bliver denne ikke at tage under påkendelse.»

Bestemmelsen innebærer i praksis at erstatningskravet og straffekravet ikke kan gå i to forskjellige retninger. Dersom pådømmelsen av erstatningskravet medfører at kravene går i ulike retninger, vil ikke erstatningskravet kunne pådømmes. Slik det følger av bestemmelsens annet ledd må fornærmede deretter reise ny selvstendig sak etter sivilrettslige regler, jf. *«borgerlige retsplejes former»*.

I likhet med Norge har også danskene stadig vurdert endringer av denne ordningen. I 2010 ble det foreslått å snevre inn ensrettingsprinsippet i dansk rett.⁸³ Dette forslaget ble imidlertid aldri vedtatt, men var gjenstand for stor debatt i Danmark. Man så da behovet for å gjøre hensynet til fornærmede mer fremtredende, herunder å gjøre det lettere for fornærmede å fremme krav som vedkommende har mot den tiltalte.⁸⁴ Forslaget innebar at dersom det er kommet frem til at den objektive gjerningsbeskrivelsen er oppfylt skal erstatningsansvar kunne idømmes – med andre ord ble det foreslått at erstatningsansvar ikke var utelukket dersom manglende subjektiv skyld var årsaken til frifinnelsen. Bakgrunnen for den foreslåtte endringen var å gjøre det

⁸² Peter Kruize, *Beviskrav, ressurser og opportunitet, København (2004)* s. 137

⁸³ Betænkning nr. 1522: Reform av den civile retspleje, 2010, s. 110

⁸⁴ Betænkning nr. 1522 s. 110

enklerer for den fornærmede å reise sivile krav. Etter den foreslåtte endringen skulle det dermed ikke kunne idømmes erstatningsansvar der man mener beviskravet for den straffbare handlingen ikke er oppfylt, selv om man mener det er sterke nok beviser for å idømme erstatningsansvar.⁸⁵ Det avgjørende ville være om det objektivt sett var tvil eller ikke om handlingen var begått av tiltalte.⁸⁶

Lovforslaget minner i det store og det hele om den ordningen som fulgte av den norske 1887-lovens § 442 første ledd annet punktum.⁸⁷ Bestemmelsen er imidlertid formulert annerledes, da den uttrykkelig presiserer at bevisgrunnet i straffesaken og erstatningssaken må være det samme. Lovforslaget virker overbevisende da det både hensyntar fornærmede i større grad enn tidligere, men likevel beholder ensrettingsprinsippet som fundamentet bak regelen. Den foreslåtte endringen gjør det enklere for fornærmede å få pådømt sitt sivile krav i straffesaken, men avskjærer fremdeles mulighetene for at erstatningskrav pådømmes der det ikke er strafferettslig bevist at siktede har begått den erstatningsbetingende handlingen.

Ved en slik «innsnevring» av ensrettingsprinsippet vil en lett kunne få vanskeligheter med å formulere dommen og domsgrunnene på en måte som ikke krenker uskyldspresumpsjonen, og dette er nok den største betenkeligheten med lovforslaget. Ved å idømme erstatningsansvar i en sak hvor tiltalte ikke utviste tilstrekkelig forsett, vil man lett kunne komme i den situasjonen at erstatningsdommen sår tvil om frifinnelsen er korrekt eller ikke. Dette er fordi man legger forskjellige bevis-temaer til grunn ved utformingen av erstatningsdommen og den frifinnende straffedommen.⁸⁸

Tross likheten mellom det danske forslaget og 1887-lovens § 442 er det klart at den foreslåtte danske løsningen innsnevrer ensrettingsprinsippet mer enn hva den gamle lovens ordning gjorde. Før det første var det avgjørende for erstatningsansvar etter det danske forslaget at tiltalte beviselig hadde begått handlingen. Den gamle norske ordningen åpnet kun for erstatningsansvar der skyldspørsmålet var avgjort mot tiltalte.⁸⁹

⁸⁵ Betænkning nr. 1522 s. 140

⁸⁶ Ibid. s. 139

⁸⁷ Se kapittel 2.2.1 ovenfor

⁸⁸ Betænkning nr. 1522 s. 85-86

⁸⁹ Jf. Strpl. 1887 § 442 (1) annet punktum

Videre begrunnet prosessøkonomiske hensyn i det danske lovforslaget at erstatningskrav for nødrettshandlinger kunne idømmes.⁹⁰ Dette var det ikke adgang til etter 1887-loven.⁹¹

⁹⁰ Betænkning nr. 1522 s. 139

⁹¹ Se kapittel 2.2.1 med henvisning Skeie (1939)

3 Presisering av motsigelsesproblemet

3.1 Innledning

Å frifinne i en straffesak på grunn av bevisets stilling, men samtidig dømme vedkommende til å betale erstatning for den samme handling, gir en strafferettslig dom som peker i en annen retning enn den sivile dommen. Dette kan skape et motsigelsesproblem.

Den viktigste årsaken til at motsigelsesproblemet oppstår er imidlertid at beviskravene i henholdsvis straffe- og sivile saker er ikke sammenfallende. At det stilles ulike krav til bevisene i de to spørsmålene, åpner for at forskjellig utfall oppstår. For jurister er dette problemet ikke nødvendigvis så vanskelig å forstå. Det er verre for de som ikke kjenner grunnlaget for beviskravene, og som ikke nødvendigvis forstår hvordan det kan oppstilles forskjellige beviskrav til de to kravene.

3.2 Særlig om å konstatere objektiv gjerningsbeskrivelse

3.2.1 Oversikt

Med beviskrav menes graden av sannsynlighet som kreves for å legge et bestemt faktum til grunn.⁹² Motsigelsesproblemet vil ikke vise seg der det er andre grunner enn den objektive gjerningsbeskrivelsen som begrunner den delte avgjørelsen. Dette gjelder for eksempel der årsaken til den strafferettslige frifinnelsen er utilregnelighet. Det samme vil gjelde der det ikke kan konstateres at gjerningspersonen handlet med forsett. Skyldkravet for å idømme erstatning er kun uaktsomhet. Dersom retten bare finner det bevist at vedkommende har vært uaktsom, vil man derfor kunne ende opp med frifinnende straffedom og erstatningsansvar uten at dette er et paradoks.⁹³ Årsaken til dette er at det da vil være klart at den objektive gjerningsbeskrivelsen for både straffe- og erstatningskravet er oppfylt.

⁹² Skoghøy (2022) s. 912

⁹³ Strandbakken (2003) s. 232

3.2.2 Det strafferettslige beviskravet

Beviskravet i straffesaker innebærer at det må være bevist utover enhver rimelig og fornuftig tvil at vedkommende har begått både den aktuelle handlingen, og at vedkommende har utvist tilstrekkelig skyld.⁹⁴ Bevisbyrden og beviskravet i straffesaker er uskyldspresumpsjonens kjerneområde.⁹⁵ Fordi enhver skal formodes uskyldig inntil det motsatte er bevist, må det kreves sterke bevis for at straff skal kunne idømmes.

Det strafferettslige beviskravet må ses i sammenheng med det strafferettslige legalitetsprinsippet, slik det er utformet i Grl. § 96. Ingen kan dømmes uten lov, eller straffes uten etter dom.

Graden av inngrep, som straff representerer, er også med på å begrunne det strafferettslige beviskravet. Som jeg har vært inne på tidligere i oppgaven skal straff, som reaksjonsmiddel, utelukkende representere et onde for borgeren. Det faktum at straff utelukkende skal påføre borgeren et onde, skaper også et behov for å være helt sikre på at den som utsettes for straff faktisk har begått den handlingen vedkommende er tiltalt for. Uskyldspresumpsjonen kan langt på vei begrunnes med at konsekvensene av en uriktig domfellelse er betydelig større enn konsekvensene av en uriktig frifinnelse.⁹⁶

3.2.3 Det sivilrettslige beviskravet

Innenfor sivilrettens område er beviskravet for å idømme erstatningsansvar lavere enn hva som gjelder i straffesaker. For at erstatningsansvar skal idømmes må det foreligge alminnelig sannsynlighetsovervekt.⁹⁷ Dette innebærer i praksis at det må være mer sannsynlig at vedkommende har begått den erstatningsbetingende handlingen enn at vedkommende ikke har begått den. Innenfor sivilretten praktiserer vi imidlertid forskjellige grader av sannsynlighetsovervekt.

Dette innebærer at kravet til sannsynlighetsovervekt skjerpes der det er tale om et særlig klanderverdig forhold eller hvor det faktum det hersker tvil om, innebærer en særlig belastende anklage overfor den som påstås å ha begått handlingen. Til tross for at kravet til

⁹⁴ Uttalt bl.a. i HR-2017-1124-A (avsnitt 57) og HR-2018-1705-U

⁹⁵ Aall, (2021) s. 300

⁹⁶ HR-1998-59-A s. 1947

⁹⁷ Rt. 1974 s. 1160

sannsynlighetsovervekt kan heves ut ifra hvor belastende faktumet som legges til grunn er, er det likevel lavere enn beviskravet i straffesaker.

3.2.4 Oppsummerende

Begrunnelsen for at beviskravene som er oppstilt for henholdsvis straffansvaret og erstatningsansvaret er så forskjellige, er at de to ansvarsgrunnlagene bygger på ulike hensyn. I praksis innebærer dette at det må stilles et strengere krav for å idømme noen til straff enn til å betale erstatning. Dette er en fornuftig løsning og er anerkjent av rettsordenen. Uskyldspresumpsjonen kan også langt på vei være med på å forklare hvorfor for eksempel beviskravet for straff er så strengt som det er. Det er nå illustrert hvorfor erstatningsansvar kan idømmes til tross for frifinnende straffedom. Ordningen er et resultat av de ulike beviskravene vi opererer med i norsk rett. Den er ikke i seg selv konvensjons- eller grunnlovsstridig. Men ordningen medfører en risiko for at domstolene krenker uskyldspresumpsjonen dersom domsgrunnene ikke utformes på riktig måte. Dette vil behandles nærmere i det følgende.

I lys av Karmøy-saken er det dessuten verdt å påpeke at motsigelsesproblemet får en videre rekkevidde der en ny gjerningsperson blir tiltalt og dømt for et drap som tidligere ledet til erstatningsansvar mot en annen. I denne saken ble samfunnet vitne til at offerets fetter ble dømt til å betale erstatning til de etterlatte, til tross for at han aldri ble strafferettslig dømt for drapet. At fetteren helt frem til Agder lagmannsretts gjenåpning av den sivile dommen, har måttet leve med et erstatningskrav mot seg for noe en annen mann senere skulle tiltaltes og dømmes for, illustrerer, til tross for at dette er en ekstrem situasjon, hvor langt motsigelsesproblemet rekker. Agder lagmannsrett trakk motsigelsesproblemet frem ved vurderingen av gjenåpning.⁹⁸

⁹⁸ LA-2021-157502 under «uskyldspresumpsjonen»

4 Overordnede krav og føringer

4.1 Uskyldspresumpsjonen etter EMK og Grunnloven

«Enhver har rett til å bli ansett som uskyldig inntil det motsatte er bevist etter loven.» Slik lyder den norske formuleringen av uskyldspresumpsjonen.⁹⁹

Denne setningen er også ansett som et grunnleggende og universelt rettsstatsprinsipp for straffesaker.¹⁰⁰ Prinsippet er kommet til uttrykk både i EMK art 6. nr. 2 og FNs konvensjon om sivile og politiske rettigheter (SP) art. 14 (2). Slik lyder EMK art. 6 nr. 2:

«Everyone charged with a criminal offence shall be presumed innocent until proved guilty according to law».

Uskyldspresumpsjonen har mange implikasjoner i forholdet mellom stat og individ. Fordi enhver offentlig myndighetsutøvelse skal utføres i tråd med de krav som følger av EMK er uskyldspresumpsjonen en særlig viktig rettssikkerhetsgaranti.¹⁰¹ Vi sier gjerne at uskyldspresumpsjonen er et av de viktigste elementene i det overordnede kravet til en rettferdig rettergang etter EMK art. 6 nr. 1.¹⁰²

Når en straffesak er avsluttet, dommen er falt, og den tiltalte er frifunnet har det formodningen i seg at avgjørelsen skal fremstå som endelig. Dersom en etterfølgende uttalelse som berører samme tema som straffesaken, etterlater et inntrykk av at den tiltalte likevel er skyldig, kan dette stride med uskyldspresumpsjonen. Hvorvidt slike etterfølgende uttalelser er av en slik karakter at uskyldspresumpsjonen krenkes, beror etter EMDs praksis på en samlet vurdering av flere omstendigheter.¹⁰³ Formålet med kapittelet er å illustrere hva som skal til for at domstolene krenker uskyldspresumpsjonen, og hvilke vurderinger EMD og Høyesterett foretar seg ved slike spørsmål. Det er gjort et representativt utvalg av praksis for å belyse dette.

⁹⁹ Grl. § 96 (2)

¹⁰⁰ Strandbakken (2003a) s. 27

¹⁰¹ Rt. 2005 s. 833 (P)

¹⁰² *Deweer mot Belgia*, 27. februar 1980, 6903/70 (avsnitt 56)

¹⁰³ Aall, (2021) s. 306

4.2 Anvendelsesområdet

Det følger av ordlyden i EMK art. 6 nr. 2 at den gjelder for «everyone charged with a criminal offence». En naturlig språklig forståelse av formuleringen tilsier at uskyldspresumpsjonen kommer til anvendelse frem til straffedom foreligger. Spørsmålet er dermed om uskyldspresumpsjonen gir vern i de situasjoner hvor erstatningsansvar idømmes, *etter* at dommen i straffesaken foreligger. Ordlyden taler for at uskyldspresumpsjonens vern ikke gjelder i disse situasjoner, da straffesaken da er avsluttet og endelig avgjort, og man er derfor ikke lenger i kjernen av de situasjoner som beskyttes av uskyldspresumpsjonen. Likevel vil det at man dømmes til å betale erstatning etter frifinnende dom være egnet til å skape tvil om frifinnelsen og så tvil om vedkommende sin uskyld. EMD har dessuten pekt på at hensynet til å skape rene frifinnelser derfor taler for at vernet etter uskyldspresumpsjonen også må gjelde der sivile krav pådømmes til tross for frifinnende straffedom.¹⁰⁴ Dersom man skulle lagt til grunn at slike tilfeller ikke nyter uskyldspresumpsjonens vern, ville uskyldspresumpsjonen virket «illusorisk».¹⁰⁵

Det som vil være avgjørende er om avgjørelsen av det sivile kravet vil føre til en anklage om straffbar handling og dermed betraktes som en «criminal charge» slik art. 6 nr. 2 krever.¹⁰⁶ Ved vurderingen har EMD klarlagt noen nærmere kriterier for hva som regnes som en «criminal charge», disse følger av *Engel m.flere mot Nederland*.¹⁰⁷ Kriteriene er alternative, og det er dermed tilstrekkelig at et av disse er oppfylt for at sanksjonen kan regnes for å være straff.¹⁰⁸ I saken *Y mot Norge* behandlet EMD spørsmålet om hvorvidt pådømmelsen av erstatnings- eller oppreisningskrav mot den siktede kunne anses for å være en «criminal charge». Spørsmålet ble besvart benektende.¹⁰⁹

Domstolen lot likevel ikke behandlingen av problemstillingen stoppe der. Det ble vurdert om art. 6 nr. 2 kunne anvendes annet grunnlag.

I den samme avgjørelsen uttalte nemlig EMD at dersom den delen av spørsmålet som berører erstatningskravet har en tilstrekkelig forbindelse til den strafferettslige delen av saken, vil

¹⁰⁴ *Allen mot Storbritannia*, 12. juli 2013, 25424/09 (avsnitt 94)

¹⁰⁵ l.c

¹⁰⁶ NOU 2003:15 s. 96

¹⁰⁷ l.c

¹⁰⁸ HR-2012-1228-A avsnitt 19

¹⁰⁹ *Y mot Norge*, 11. februar 2003, 56568/00 (avsnitt 40)

uskyldspresumpsjonen kunne komme til anvendelse. EMD uttalte i avsnitt 39 (min understrekning)¹¹⁰:

“Accordingly, the Court will examine whether the compensation proceedings in the present case gave rise to a “criminal charge” against the applicant and, in the event that this was not the case, whether the compensation case nevertheless was linked to the criminal trial in such a way as to fall within the scope of Article 6 § 2.”

Det er følgelig klart at uskyldspresumpsjonen vil kunne komme til anvendelse ved pådømmelse av erstatningsansvar i etterkant av at den strafferettslige frifinnelsen, såfremt det foreligger en tilstrekkelig link mellom straffesaken og erstatningsspørsmålet. En slik «link» vil typisk foreligge ved etterfølgende uttalelser om den frifunnedes befatning med den aktuelle handlingen.

4.3 Når foreligger det en krenkelse av uskyldspresumpsjonen? – EMDs syn

4.3.1 Utgangspunkter

Det er nå klart at uskyldspresumpsjonen *kan* komme til anvendelse ved pådømmelse av sivile krav i forbindelse med straffesaker.¹¹¹ Videre skal det gjøres rede for EMDs syn på når krenkelse foreligger. EMD har i flere saker behandlet spørsmålet om hvorvidt pådømmelse av sivile krav etter frifinnelse innebærer en krenkelse av uskyldspresumpsjonen.

Ved EMDs anvendelse av EMK er ordlyden alltid utgangspunktet, men formålsbetraktninger vil bli vektlagt, slik at rettighetene blir reelle og effektive. Dette illustreres gjennom praksis fra EMD. Konvensjonen tolkes som «a living instrument» og den «must be interpreted in the light of present day conditions».¹¹²

¹¹⁰ *Y mot Norge*, (avsnitt 39)

¹¹¹ Se kapittel 3.2 ovenfor

¹¹² Se blant annet *Tyrer mot Storbritannia*, (avsnitt 31)

Dette bekrefter EMDs dynamiske tolkningsstil og viser at praksis fra EMD er i stadig utvikling, og er også i tråd med en styrking av rettsstaten, et formål som er nedfelt i fortalen til EMK.¹¹³

4.3.2 Y mot Norge

Den mest kjente saken hvor spørsmålet om uskyldspresumsjonens betydning etter frifinnende dom er behandlet er «Y mot Norge». Da saken ble behandlet i EMD kom domstolen til at uskyldspresumsjonen var krenket, med den begrunnelse at domsgrunnene var formulert på en slik måte at de hadde «overstepped the bounds of the civil forum.», Høyesterett hadde etter EMDs syn mislyktes med å skape en tilstrekkelig avstand fra lagmannsrettens formuleringer.¹¹⁴

Saken gjelder det mye omtalte drapet på Birgitte Tengs. Fetteren hennes ble i herredsretten dømt for drapet og dømt til å betale erstatning til hennes foreldre.¹¹⁵ Dommen ble anket, og i lagmannsretten¹¹⁶ ble han frifunnet for drapet, men dømt til å betale erstatning til foreldrene til tross for dette. I anken til Høyesterett anførte fetteren at den norske ordningen krenket EMK art. 6 (2). I Høyesterett ble det under dissens avsagt dom på at uskyldspresumsjonen ikke kom til anvendelse i saken. Det ble også slått fast at lagmannsretten ikke hadde kommet med noen form for konstatering av skyld i sin omtale av straffesaken, og domsgrunnene derfor ikke var problematisk.¹¹⁷ Agder lagmannsrett har senere tatt avstand fra norske domstolers behandling av denne saken.¹¹⁸

Annenvoterende Floch og Høyesterettsjustitiarius Smith utgjorde mindretallet i Høyesterett og hadde et helt annet syn på spørsmålet:

«Når en domstol først har funnet at tiltalte ikke var gjerningsmann for den «handling som saken gjelder», kan retten etter min mening ikke i den samme dom pålegge tiltalte oppreisningsansvar med den begrunnelse at han likevel har begått den samme «handling»»¹¹⁹

¹¹³ Se Fortalen til EMK, som fremhever blant annet konvensjonsstatenes tilslutning til «... frihet og rettsstatsprinsipper».

¹¹⁴ *Y mot Norge*, Avsnitt 46

¹¹⁵ TKARM-1997-539

¹¹⁶ LG-1998-260

¹¹⁷ Rt. 1999 s. 1363 (s.1379)

¹¹⁸ LA-2021-157502

¹¹⁹ Rt. 1999 s. 1363 (s.1382)

Slik jeg forstår annenvoterende her må tiltalte, når hen frifinnes for straff grunnet manglende bevis, heller ikke kunne dømmes til oppreisningsansvar. Mindretallet gir dermed antydninger til at den norske straffeprosessloven § 3 burde tolkes innskrenkende i slike tilfeller.

Da saken omsider ble behandlet i EMD kom domstolen frem til at uskyldspresumpsjonen var krenket. Dommen var enstemmig. I sin begrunnelse la EMD vekt på at Høyesterett hadde skapt tvil rundt frifinnelsen i måten de omtalte straffekravet på.¹²⁰ Etter EMD sitt syn var det for mange formuleringer i dommen som kunne reise tvil omkring straffespørsmålet, og som lagde en klar kobling til den tidligere saksbehandlingen i straffesaken.

Under henvisning til lagmannsrettens begrunnelse, fant EMD at domstolen hadde handlet i strid med EMK art. 6 nr. 2. Lagmannsretten hadde uttalt: «Lagmannsretten *finner etter en samlet vurdering av bevisførselen i saken at det foreligger klar sannsynlighetsovervekt for at A har begått de forbrytelser mot D han ble tiltalt for, og at erstatning etter skadeerstatningsloven § 3-5 annet ledd bør tilkjennes Ds foreldre*».¹²¹ Å formulere at det var «klar sannsynlighet» for at handlingene var begått innebar at lagmannsretten hadde «overstepped the bounds of the civil forum.»),

Hva gjelder det nærmere innholdet i og forståelsen av EMK art. 6 nr, uttaler EMD i denne saken at dersom domsgrunnene i den nasjonale avgjørelsen er utformet på en slik måte at de er egnet til å så tvil om frifinnelsens riktighet, vil det medføre brudd på konvensjonen. Dette har også blitt gjentatt i flere saker hvor det konstateres at norske domstoler har handlet i strid med uskyldspresumpsjonen.¹²² En gjenganger her er måten norske domstoler omtaler straffespørsmålet på i vurderingen av det sivile kravet.

4.3.3 Ringvold mot Norge

Saken gjaldt en mann som ble frifunnet for seksuelle overgrep mot en mindreårig. Fornærmede hadde i lagmannsretten fått avvist sitt krav om erstatning og anket dommen til Høyesterett. Høyesterett uttalte i likhet med i Y mot Norge at det forelå klar sannsynlighetsovervekt for at den tiltalte hadde begått handlingene vedkommende var tiltalt for.¹²³ Han ble dømt til å betale

¹²⁰ Y mot Norge (avsnitt 47)

¹²¹ LG-1998-260-2

¹²² F.eks.: Ringvold mot Norge, N. A mot Norge, A mot Norge

¹²³ Rt. 1996 s. 864

oppreisningserstatning til fornærmede. EMD kom likevel til at uskyldspresumpsjonen ikke var krenket, da tilknytningen mellom straffesaken og det sivile kravet ikke var sterk nok. Ordbruken i domsgrunnene til Høyesterett hadde dessuten skapt større nøytralitet til sammenligning fra hva som var tilfellet i «Y mot Norge».

Et særlig viktig poeng i EMDs begrunnelse her var at Høyesterett hadde avstått fra å bruke begreper som «vold» og «seksuell omgang» da retten tok stilling til om det skulle idømmes erstatningsansvar etter strl. (1902) § 192. Dette til tross for at Høyesterett hadde benyttet ord som «misbruk» og «overgrep». Fordi de sistnevnte begrepene ikke utgjorde vilkår etter den aktuelle straffebestemmelsen, var heller ikke Høyesteretts begrunnelse for å idømme erstatningsansvar i stand til å lage en sterk nok link mellom straffesaken og erstatningskravet.¹²⁴ Ringvold-saken var dessuten også behandlet og avgjort delvis på grunnlag av ny bevisførsel separat i sivilprosessens former.¹²⁵ Dette bidro ytterligere til at linken til straffesaken var svakere.

EMD la også vekt på at Høyesterett klart og tydelig hadde redegjort for de ulike beviskrav i henholdsvis straffesaker og sivile saker. Retten hadde dermed brukt «cautionary statements».¹²⁶ EMDs avgjørelse illustrerer her hvilken betydning det har at domstolen avstår fra å omtale straffbarhetsvilkårene i domsbegrunnelsen for det sivile kravet, og dermed skaper en viss avstand mellom det sivile kravet og straffesaken.

4.3.4 Orr mot Norge

I EMDs behandling av Orr-saken, illustrerer domstolen godt at den løsningen vi praktiserer i dag, kanskje ikke er så vanntett som den lett kan synes å være. EMD kom til at det var en tilstrekkelig tilknytning mellom behandlingen av erstatningsspørsmålet og straffespørsmålet til at uskyldspresumpsjonen var krenket.

Saken gjaldt en pilot som var tiltalt for seksuelle overgrep mot en flyvertinne. Den tiltalte ble frifunnet både i lagmannsretten og i Høyesterett¹²⁷ for den straffbare handlingen, men ble idømt oppreisningsansvar i begge rettsinstanser. Det var lagmannsrettens¹²⁸ begrunnelse for

¹²⁴ *Ringvold mot Norge*, 11. februar 2003, 34964/97 (avsnitt 100-104)

¹²⁵ Aall, (2021) s. 310

¹²⁶ *Ringvold mot Norge* (avsnitt 46)

¹²⁷ Rt. 2004 s. 321

¹²⁸ LE-2003-60

erstatningsansvaret som ble funnet konvensjonsstridig av EMD. Denne ble senere forkastet etter at EMD konkluderte med konvensjonsbrudd.¹²⁹

Lagmannsretten hadde begått en krenkelse av uskyldspresumpsjonen ved å konkret gå inn på hvilken type seksuell kontakt det hadde vært mellom fornærmede og den tiltalte. I tillegg inneholdt begrunnelsen form for skyldkonstatering. Særlig begrepet «vold» anså EMD som et problematisk begrep å bruke i en slik sammenheng. Dette var særlig egnet til å skape en forbindelse mellom straffesaken og det sivile kravet. Slik EMD vurderte saken var det særlig problematisk at de norske domstolene hadde – i så stor grad som de hadde gjort – benyttet seg av strafferettslig terminologi. Dette var elementer som bidro til å skape enda klarere link til straffespørsmålet, og var med på å påvirke saken i negativ retning. Etter menneskerettsdomstolens syn dekket domsgrunnene praktisk talt alle straffbarhetsvilkårene, både de objektive og subjektive, som gjelder for en voldtekt.¹³⁰

I saken *N.A mot Norge* ble imidlertid lignende uttalelser akseptert. Saken var ganske lik *Orr-saken*, men EMD konkluderte likevel med at art. 6 nr. 2 ikke var krenket. Det avgjørende for at konvensjonen ikke var krenket var at lagmannsretten hadde formulert seg klart nok på en måte som distanserte seg fra straffesaken. Til forskjell fra *Orr-saken* hadde lagmannsretten gjort det klart at erstatningsdommen ikke sådde tvil om frifinnelsens riktighet, under henvisning til at beviskravet i erstatningssaker er lavere. Dermed var det en så klar distanse mellom erstatningssaken og straffesaken at EMK art. 6 nr. 2 ikke en gang var anvendbar i saken¹³¹

4.3.5 Oppsummering

Slik EMD har uttalt seg og dømt i de sakene hvor spørsmålet om Norges ordning strider med uskyldspresumpsjonen, er det klart at dagens rettstilstand ikke i seg selv krenker art. 6 nr. 2. Dette medfører at EMD i en viss utstrekning gir oss mulighet til å opprettholde dagens løsning. Norge er forpliktet til å følge de rettighetene som følger av EMK. Praksis viser imidlertid at EMK art. 6 nr. 2 skal verne om de rettslige, og ikke faktiske virkningene av frifinnelsen.

¹²⁹ HR-2004-379-A

¹³⁰ *Orr mot Norge* (avsnitt 51)

¹³¹ *N.A mot Norge* (avsnitt 52)

Dette medfører at konvensjonen ikke verner mot enhver tenkelig sosial stigmatisering den frifunnede risikerer å måtte gjennomgå, bare mot de klare tilfeller av krenkelse.

4.4 Høyesteretts tilnærming

4.4.1 Når foreligger det krenkelse av uskyldspresumpsjonen?

Det følger av menneskerettsloven § 3 jf. § 2 nr. 1 at EMK er gitt forrang for norsk lov der det foreligger motstrid. EMK har en fremtredende og viktig rolle i norsk rett.¹³² Ved vurderingen av om uskyldspresumpsjonen er krenket etter strafferettslig frifinnelse vil Høyesterett som utgangspunkt tolke parallelle grunnlovsbestemmelser i lys av EMK. Dermed får EMDs tolkning av konvensjonens bestemmelse betydning for Grunnlovsbestemmelsen.

Som nevnt ovenfor har norske myndigheter en selvstendig plikt til å respektere og sikre menneskerettighetene etter Grl. § 92.¹³³ Grl. § 96 annet ledd må derfor tolkes i lys av den parallelle bestemmelsen i EMK art. 6 nr. 2

I avgjørelsene HR-2018-1783-A¹³⁴ og HR-2018-1909-A bruker Høyesterett Gr. § 96 annet ledd som utgangspunkt for drøftelsen. Høyesterett sier ikke uttrykkelig noe om hvorfor de nå velger å vurdere spørsmålet etter Grunnloven og ikke etter EMK. Likevel viser senere avgjørelser fra Høyesterett at denne trenden ser ut til å fortsette.

Bare noen måneder tidligere, i desember 2017, avsa Høyesterett en dom¹³⁵ om det samme spørsmålet, men hvor drøftelsen tok utgangspunkt i EMK art. 6 nr. 2. Dette viser en utvikling i Høyesteretts vurdering av spørsmålet, ved at de i 2018 valgte å gå over i å vurdere krenkelse av uskyldspresumpsjonen etter Grunnlovens bestemmelse. Med dette velger Høyesterett en mer selvstendig tilnærming til problemstillingen, uten at dette medfører endringer i bestemmelsens innhold.

Når det gjelder spørsmålet om hvilke uttalelser som er i strid med uskyldspresumpsjonen, kan det stilles spørsmål om Høyesterett har valgt en strengere tilnærming mot staten enn hva EMD har valgt. Ved en umiddelbar gjennomgang av Høyesteretts avgjørelser som behandler

¹³² Rui, (2014) s. 435

¹³³ Se kapittel 1.2.2

¹³⁴ Fra avsnitt 20 og utover vurderes krenkelse etter Grl. § 96 annet ledd.

¹³⁵ HR-2017-2387-U

spørsmålet, kan det synes som at vår øverste domstol har valgt en streng tilnærming til spørsmålet. Jon Petter Rui hevder dessuten at Høyesterett har valgt en vesentlig strengere tilnærming enn hva EMD har gjort.¹³⁶ Hvorvidt dette faktisk stemmer eller ikke vil drøftes nærmere under.

I avgjørelsen Rt. 2004 s. 970 kom retten til at uskyldspresumpsjonen var krenket. Til tross for at forskjellene mellom beviskravene i straffesaker og i sivile saker var redegjort for, var de ifølge Høyesterett ikke presisert godt nok. Dette skyldtes delvis også at beviskravene for oppreisningserstatning og straffansvar for grov uaktsom voldtekt lå nært opptil hverandre. I avsnitt 27 uttaler førstvoterende:

«.....Vilkårene for straffskyld og for oppreisningsansvar for grov uaktsomhet i disse sakene er altså formulert på samme måte og ligger nærmere hverandre når det gjelder krav til bevis....

Dette må medføre at det må utvises særlig varsomhet, slik at domsgrunnene for oppreisningskravet ikke får altfor stor likhet med domsgrunnene i en fellende straffedom for grovt uaktsom voldtekt. Det vil kunne innebære en krenkelse av EMK artikkel 6 nr. 2 ved at det oppstår tvil om frifinnelsen er korrekt”

Høyesterett stiller dermed strenge krav til forsiktighet ved utformingen av domsgrunnene i der vilkårene for straff og erstatningsansvar ligger nære hverandre.

Årsaken til kravet om forsiktighet er at misforståelser lett vil kunne oppstå, og være egnet til å skape tvil om hvorvidt frifinnelsen er riktig eller ikke.¹³⁷

I HR-2017-2387-U fant også Høyesterett at uskyldspresumpsjonen var krenket, og mente frifinnelsen var satt i tvil.¹³⁸ Begrunnelsen for dette var bruken av strafferettslig terminologi som «fornærmede» og «overgrep».. I den forbindelse er det interessant å nevne at begrepene «seksuelt misbruk» og «overgrep» ikke ble ansett som problematiske i EMDs avgjørelse i

¹³⁶ Rui, (2014) s. 131-133

¹³⁷ Det samme lagt til grunn av Høyesterett i Rt. 2007 s. 40. Også her var lagmannsrettens begrunnelse egnet til å så tvil om frifinnelsens riktighet.

¹³⁸ HR-2017-2387-U avsnitt 4

Ringvold mot Norge.¹³⁹ Der kom EMD til at uskyldspresumpsjonen ikke var krenket. Dette kan illustrere at Høyesterett har lagt seg på en noe strengere linje mot staten enn hva EMD har gjort.

Ved avgjørelsen av om det foreligger brudd på uskyldspresumpsjonen eller ikke, vil imidlertid domstolene foreta konkrete helhetsvurderinger med utgangspunkt i de konkrete omstendigheter i saken. Det er derfor ikke nødvendigvis riktig at det er noen særlig forskjell i hvordan domstolene vurderer krenkelse av uskyldspresumpsjonen. Felles for både Høyesterett og EMD er at domsgrunner som er egnet til å så tvil om frifinnelsens riktighet, vil innebære en krenkelse av uskyldspresumpsjonen. At Høyesterett den senere tid har foretatt vurderingen med utgangspunkt i Grl. § 96 annet ledd, medfører neppe noen realitetsforskjell, (jf. ovenfor). Det vil fortsatt være relevant å vektlegge både nasjonal og internasjonal praksis på området.¹⁴⁰

Så sent som i mars i fjor behandlet Høyesteretts ankeutvalg spørsmålet igjen.¹⁴¹ Lagmannsrettens ikke-bestemmende flertall, som dømte tiltalte til erstatningsansvar, var det samme flertallet som hadde stemt for straffskyld. Årsaken til dette er at det stilles ulike krav til flertall i straffesaker og sivile saker. Ved begrunnelsen for at erstatning skulle pådømmes ble det henvist til den samme begrunnelsen som for straffskyld.

Den frifunnede hevdet det var i strid med uskyldspresumpsjonen at han ble dømt til å betale erstatning for det forhold han var frifunnet for. Høyesterett avviste dette, men bemerket at det stilles krav til hvordan begrunnelsen er utformet.¹⁴² Etter en samlet vurdering kom ankeutvalget til at det innebar en krenkelse av uskyldspresumpsjonen etter Grl. § 96 annet ledd at begrunnelsen som det ikke-bestemmende flertallet ga for domfellelse også ble brukt til å begrunne det sivile kravet.¹⁴³ Denne nyere avgjørelsen indikerer at Høyesterett ikke bare tar hensyn til språkformuleringene i domsslutningen når det vurderes hvorvidt uskyldspresumpsjonen er krenket eller ikke. Høyesterett ser også på helheten i domsslutningen, og om det finnes andre faktorer som kan være egnet til å så tvil om frifinnelsen.

¹³⁹ Dette til tross for at Høyesterett i Rt. 1996 s. 864 hadde brukt begrepene gjentatte ganger.

¹⁴⁰ Innst. 186 S (2013-2014) s. 24

¹⁴¹ HR-2022-505-U

¹⁴² Ibid. avsnitt 7

¹⁴³ HR-2022-505-U avsnitt 9

Den nevnte praksis illustrerer at Høyesterett i enkelte saker velger en strengere tilnærming enn EMD. Likevel skal det bemerkes at det ofte er små marginer som avgjør hvorvidt krenkelse foreligger eller ikke. Dermed tror jeg Høyesteretts tilnærming er relativt lik EMDs tilnærming.

4.4.2 Oppsummerende om Høyesteretts tilnærming

I en avgjørelse fra 2018 berørte Høyesterett problemet med delte avgjørelser. Dette er ett av få tilfeller hvor Høyesterett faktisk uttaler seg om motsigelsesproblematikken. Avgjørelsen kan derfor belyse Høyesteretts holdning til problemet vi står overfor.

Først viser Høyesterett til at det er klart at den praksis vi opererer med i dag, ikke er i strid med Grunnloven § 96 annet ledd.¹⁴⁴ Deretter kommer Høyesterett inn på noe interessant (min understreking):

«Det er argumenter både for og imot en slik ordning, men det har siden dommen i Rt. 1999 s. 1363 vært en etablert ordning som det må være opp til lovgiver å endre på.»¹⁴⁵

Med dette erkjenner Høyesterett at ordningen vi har i dag, ikke er uproblematisk. Vår øverste domstol har, som tidligere nevnt, vist seg å være tilbakeholden med å komme med særlig klare uttalelser omkring hvorvidt ordningen burde opprettholdes eller ikke. Høyesterett etterlater spørsmålet her som en oppfordring til lovgiver å vurdere.

Avgjørelsen gir imidlertid også en god oppsummering av hva som skal til for å akseptere begrunnelsen i den sivile sak. Høyesterett fant her at uskyldspresumpsjonen var krenket. Lagmannsretten hadde i sin avgjørelse gjort det relativt klart at beviskravet for oppreisningskravet er «klar sannsynlighetsovervekt» og at dette er «betydelig mindre strengt enn det strafferettslige beviskravet.¹⁴⁶ Dette vil likevel ikke tilstrekkelig for å komme unna å krenke § 96 annet ledd eller art. 6 nr. 2. Det problematiske med lagmannsrettens avgjørelse var at det var gitt henvisninger til tingrettens fellende straffedom, hvor strafferettslige begreper gjentatte ganger var benyttet i begrunnelsen for domfellelsen.¹⁴⁷ Lagmannsretten hadde også slått fast at de fant tingrettens redegjørelse i straffesaken «dekkende for sitt syn», hvilket kunne

¹⁴⁴ HR-2018-1783-A avsnitt 24

¹⁴⁵ I.c

¹⁴⁶ HR-2018-1783-A avsnitt 34

¹⁴⁷ Ibid. avsnitt 36

tolkes som at lagmannsretten var kommet til samme konklusjon som tingretten.¹⁴⁸ Høyesterett bygger dermed videre på standpunktet fra Orr-saken, om at slike «cautionary statements» ikke uten videre er nok til å overholde uskyldspresumpsjonen.¹⁴⁹ Det kreves også at domstolen ikke etterlater et samlet inntrykk som kan så tvil om frifinnelsens riktighet. I denne saken var de mange henvisningene til tingrettens fellende dom, sammenholdt med lagmannsrettens bruk av strafferettslige begreper, utslagsgivende for at uskyldspresumpsjonen var krenket.

Høyesterett erkjenner ved gjentatte tilfeller at det er en «krevende oppgave» å forhindre krenkelse av uskyldspresumpsjonen ved utforming av domsgrunnene.¹⁵⁰ Høyesteretts dom fra 2018 illustrerer at domstolenes forsøk på å klargjøre forskjellene i beviskravene ikke alene er nok for å motverge krenkelse av uskyldspresumpsjonen. Når det reelt konkluderes med at den frifunne har begått handlingen – vil dette av den frifunne og av allmennheten oppfattes som en motsigelse.¹⁵¹

¹⁴⁸ HR-2018-1783-A avsnitt 37

¹⁴⁹ Ibid. avsnitt 40

¹⁵⁰ Uttalt bl.a. i HR-2018-1068-U med henvisning til Rt. 2014 s. 705 og HR-2017-2387-U

¹⁵¹ Aall, (2021) s. 310

5 Avveining av de motstridende hensyn

5.1 Utgangspunktet

En frifinnelse er et uttrykk for at det ikke er grunnlag for å fordømme en handling – det er dermed, fra samfunnets side, ikke aktuelt å anvende straff i form av frihetsberøvelse eller andre strafferettslige reaksjoner. Dersom frifinnelsen for straffekravet er begrunnet med tvil om hvorvidt mistenkte begikk handlingen, vil renavaskingsvirkningen av frifinnelsen kunne svekkes dersom samme rett legger til grunn at det sivile beviskravet er oppfylt. Slike sprik i avgjørelsene vil være egnet til å skape tvil om realiteten i den frifinnende dommen. Utvalget bak NOU 2016: 24 mente også at dette på sikt kan være egnet til å svekke tilliten til straffesaksbehandlingen og domstolsavgjørelser.¹⁵²

Som illustrert over var mindretallet i Karmøy-saken av den oppfatning at strpl. § 3 burde tolkes innskrenkende i de tilfeller hvor det er spørsmål om å pådømme erstatningskrav der tiltalte er frifunnet for straff grunnet manglende bevis.¹⁵³ En slik løsning kan virke både uheldig sett i lys av renavaskingshensynet, men også true tilliten til rettssystemet.¹⁵⁴

Det har nå vist seg at fetteren til Birgitte Tengs, som ble frifunnet for drapet, men dømt til å betale erstatning til de etterlatte var feilaktig dømt til å betale erstatning. Erstatningsdommen mot han ble i LA-2021-157502 opphevet av Agder lagmannsrett¹⁵⁵ og i 2023 ble en helt annen mann dømt for å ha begått drapet.¹⁵⁶

Fetteren til Tengs ble i kjølvannet av erstatningsdommen «stemplet» som drapsmann, til tross for at retten frifant han i straffesaken. Det inntrykket rettssamfunnet satt igjen med etter erstatningsdommen var likevel ikke i tråd med frifinnelsen. Dette er en av mange saker som er

¹⁵² NOU 2016: 24 s. 493

¹⁵³ Se kapittel 4.3.2

¹⁵⁴ Jorun Pedersen, «Uskyldspresumpsjonen og uttalelser om straffeskyld før skyldspørsmålet er avgjort», Tidsskrift for strafferett, 4.utg. (2006), s. 1261

¹⁵⁵ Lagmannsretten dømte her i strid med tvisteloven § 31-6 som oppstiller en absolutt foreldelsesfrist på ti år for gjenåpning av sivile krav. Erstatningskravet mot fetteren var 24 år gammelt da lagmannsretten behandlet saken. Den 2. mai 2023 ba imidlertid et enstemmig storting regjeringen om å forberede endring av tvistelovens foreldelsesfrist, og dermed gjøre det enklere for uskyldige å få opphevet den sivile avgjørelsen. (Se kapitel 1.1)

¹⁵⁶ THOS-2022-71642-3 (Dommen er anket, og er ikke rettskraftig per 10.mai 2023)

betegnende for hvor problematisk denne ordningen må kunne sies å være. Denne saken er trolig den mest kjente, og har fått engasjement både i inn- og utland.¹⁵⁷

Når det er sagt, er det mye mer som skal hensyntas i vurderingen av hva som bør være gjeldende rett. Slik EMD har uttalt seg, og dømt i de sakene hvor spørsmålet har vært oppe til behandling, er det klart at den ordningen Straffeprosessloven § 3 gir i dag ikke i seg selv strider med våre menneskerettslige forpliktelser. EMD gir oss dermed muligheten til å opprettholde dagens løsning under visse begrensninger. Det er på det rene at EMD stiller relativt strenge krav til hvordan domsgrunnene utformes når erstatningskrav behandles sammen med straffespørsmålet.

5.2 Argumenter for å gjeninnføre ensrettingsprinsippet?

5.2.1 Innledning

Å gjeninnføre ensrettingsprinsippet er viktig blant annet av hensyn til den allmenne rettsfølelsen.¹⁵⁸ Straffeprosesslovutvalget mener gjeninnføring av ensrettingsprinsippet kan styrke tilliten til straffesaksbehandlingen på sikt.¹⁵⁹ Da forslaget til ny straffeprosesslov ble skrevet, var blant annet hensynet til rene frifinnelser avgjørende for ønsket om å gå tilbake til ensrettingsprinsippet.¹⁶⁰ Viktigheten av å lytte til det (et betydelig antall) samfunnsmedlemmer mener er en fornuftig løsning, må heller ikke undervurderes. Det er samfunnsmedlemmene som skal ha tillit til at vårt rettssystem fungerer slik det er satt til å fungere. Reelle hensyn vil være relevant å ta i betraktning når de øvrige rettskilder ikke gir et klart svar eller gir et rimelig resultat i den konkrete sak.¹⁶¹

¹⁵⁷ Til å belyse dette: artikler fra Aftonbladet.se [Sverige], «*Birgitte (17) ble mördad – kan vara löst*», 7. september 2021, og DR.dk [Danmark], «*Birgitte Tengs blev dræpt i 1995 ...*», 6.februar 2023

¹⁵⁸ Behandles nærmere i kapittel 5.2.3

¹⁵⁹ NOU 2016: 24 s. 495

¹⁶⁰ Ibid. s. 493-494

¹⁶¹ Jens Edvin A. Skoghøy «*Utviklingsrett i Høyesteretts rettskildebruk*», LoR 1996, s. 209-210

5.2.2 Hensynet til rene frifinnelser

Som rettsstat må vi erkjenne og leve med at feilaktige frifinnelser kan forekomme. Derfor hevdes det gjerne at det er bedre at ti uskyldige går fri enn at en uskyldig blir dømt. Men hva en frifunnet faktisk kan forvente av renavasking etter en frifinnende dom finnes det ikke noe enkelt svar på.

I NOU 2000: 33 fremhever utvalget at en frifinnelse innebærer at man slipper straff, ikke at man er fritatt for enhver form for mistanke.¹⁶² Med dette tatt i betraktning kan ikke den frifunnede forvente fullstendig renavasking til tross for en frifinnende dom. Dette gjør det noe enklere å forsvare det tosporede systemet vi opererer med i norsk rett i dag.

Tvilsprinsippet slik det gjelder i norsk rett, medfører ikke nødvendigvis innebærer vi alltid står overfor korrekte frifinnelser. Andorsen hevder en frifinnelse ikke nødvendigvis betyr at man ikke har begått den angivelige handlingen.¹⁶³ Med dette tatt i betraktning kan det tale for at han mener en frifunnet ikke nødvendigvis kan belage seg på å ikke mistenkes for å ha begått handlingen. Likevel skal vi være bevisst på viktigheten av at en frifinnelse faktisk er en frifinnelse. Selv om frifinnelsen ikke nødvendigvis innebærer en fullstendig renavasking av den frifunnede kommer uskyldspresumpsjonen den frifunnede til unnsetning. Dette taler for at en frifunnet skal få fjernet den mistanke som blir hengende over hen. Til tross for at dagens rettstilstand ikke er konvensjonsstridig, er den likevel egnet til å bidra til en økt stigmatisering hvilket virker svært uheldig for frifunnedes muligheter til å renavaskes og gå videre i livet.

Advokat Berit Reiss-Andersen, leder for Advokatforeningens lovutvalg for strafferett og straffeprosess, mener ordningen som åpner for å pådømme erstatningskrav ved frifinnelser er bekymringsfull.¹⁶⁴ Dette ytret hun i anledning en straffesak hvor en norsk kulturprofil i lagmannsretten ble dømt til å betale erstatning til fem fornærmede, til tross for at retten frifant han for åtte av ni voldtekter.¹⁶⁵ At lagmannsretten hadde klargjort forskjellen i beviskrav mener Reiss-Andersen er en formalitet, og at dommen i realiteten kastes tvil over frifinnelsen.

¹⁶² NOU 2000: 33 (flere steder)

¹⁶³ Andorsen, (1999) s.128

¹⁶⁴ Kari Hegstad, «-Drevdal-saken illustrerer et betydelig problem», Advokatbladet, 28. januar 2022

¹⁶⁵ LB-2020-136345

5.2.3 Den allmenne rettsfølelsen

Dagens løsning har, som nevnt, forårsaket en rekke konvensjons- og grunnlovsbrudd fra norske domstolers side. Praksis har vist at domstolene gang på gang mislykkes i å utforme domsgrunnene på en slik måte at de ikke sår tvil om frifinnelsen. Til tross for at EMD i en rekke saker har presisert og fastsatt grensene for hva som skal til for å krenke uskyldspresumsjonen, er det en erkjennelse at vi likevel står overfor stadige krenkelser.¹⁶⁶ Dette er med på å skape tvil om hvorvidt rettsikkerheten til den siktede er tilstrekkelig ivaretatt, og som påvirker allmennhetens rettsfølelse.

Jørgen Aall hevder at den motsigelsen vi risikerer havne i med dagens ordning, bør forhindres gjennom å gi den frifunnede et sterkere vern enn art. 6 nr. 2 gir i dag.¹⁶⁷ Dermed mener han norske domstoler må bevege seg mot en mer progressiv tolkning av menneskerettighetene i Norge, ettersom dette vil kunne påvirke EMDs vurdering i fremtidige saker og være mer i samsvar med den alminnelige rettsbevissthet i Europa.¹⁶⁸

Det er samfunnsmedlemmene som skal ha tillit til at vårt rettssystem fungerer slik det er satt til å fungere. Reelle hensyn har som regel begrenset vekt som rettskilde, men kan være relevant å ta i betraktning når de øvrige rettskilder ikke gir et klart svar eller gir et rimelig resultat i den konkrete sak.¹⁶⁹ *«Å idømme erstatning etter frifinnelse for straff undergraver frifinnelsen og strider derfor mot den alminnelige rettsoppfatning, spesielt i lys av uskyldspresumsjonen».* Sitatet er hentet fra en kronikk skrevet av advokat Carl Bore og jurist Monica Bores på NRKs nettsted nrk.no/ytring.¹⁷⁰ Her illustreres det viktige poenget at løsningen etter dagens lovgivning mangler forståelse i samfunnet.

Strandbakken på sin side finner ikke hensynet til allmennhetens rettsfølelse tungtveiende nok til å gi det så stor vekt ved vurderingen av hvilken ordning som er mest hensiktsmessig.¹⁷¹ Han mener blant annet at den manglende tilliten og forståelsen hos opinionen kan forklares med at opinionen heller ikke forstår forskjellene i beviskrav. På mange måter har Strandbakken et poeng, men det er nødvendig å ta innover seg hvilket problem denne manglende forståelsen i

¹⁶⁶ Se kapittel 2.3

¹⁶⁷ Aall, (2021) s. 313

¹⁶⁸ l.c

¹⁶⁹ Skoghøy, (1996), s. 209-210

¹⁷⁰ Monica og Carl Bore, Ytring hos NRK; «*Straff og erstatning*», 26. oktober 2022

¹⁷¹ Strandbakken, (2003) s. 245

realiteten skaper. Og når opinionen har vanskeligheter med å forstå de ulike beviskravene vi opererer med i norsk rett, er det en realitet som det må tas hensyn til. Likevel mener jeg de nevnte uttalelsene illustrerer at ordningen ikke er i tråd med rettsoppfatningen i samfunnet. I en rettsstat som Norge er det helt vesentlig for rettsstatens funksjon at opinionen har tillit til systemet. Når ordningen vi praktiserer i Norge i dag mangler tillit hos folket, er det et forhold som taler for at ordningen er moden for å endres.

Motstykket til de nevnte hensyn er hensynet til fornærmede. Som nevnt var det dette som var avgjørende for at ensrettingsprinsippet i 1981 ble forlatt, og det samme var bærende for den foreslåtte lovendringen i Danmark, jf. Kapittel 2.5.2 ovenfor. En innsnevring av adgangen til å pådømme erstatningskrav ved frifinnelse vil som utgangspunkt medføre at fornærmedes stilling svekkes.

5.3 Hensynet til fornærmede må iakttas

5.3.1 Hensyn som taler for å beholde dagens løsning

Slik det følger av EMK art. 6 og 8, sammenholdt med art. 1 er staten forpliktet til å sikre en rettferdig rettergang og et privat- og familieliv for den enkelte. Med dette tatt i betraktning er det viktig at loven sikrer at disse forpliktelsene overholdes. Det er dermed en del sentrale hensyn som peker i fornærmedes favør, og som må tas i betraktning ved vurderingen av hva som vil være den mest hensiktsmessige løsningen.

Hensynet til fornærmede taler stort sett for at erstatningskravet skal kunne pådømmes i samme sak som straffesaken fordi det gir en effektiv rettergang, jf. kapittel 2.3 ovenfor. Ut ifra økonomiske hensyn vil man lett kunne tenke seg at det vil bli svært prosessdrivende for den fornærmede dersom vedkommende må gå til egen sak om erstatningskravet. Dette vil naturligvis medføre en stor økonomisk belastning ettersom man i sivile saker, som utgangspunkt, ikke har krav på å få dekket sine sakskostnader. Dersom man derimot legger opp til en felles behandling (som i dag), vil dette medføre store besparelser for den fornærmede.

For fornærmede vil det også innebære en stor belastning å måtte gå gjennom alt på nytt hvor bevis må legges frem, vitneforklaringer skal avgis, og hele prosessen må gjennomføres på nytt. Dette kan særlig tenkes å være belastende i alvorlige volds- og sedelighetssaker.

I høringsrunden til NOU 2016: 24 ble dette hensynet vektlagt av det nasjonale statsadvokatembetet.¹⁷²

5.3.2 Behovet for å stille noen til ansvar

For fornærmede vil det også kunne ha stor verdi i seg selv å stille noen til ansvar for den handlingen som er begått. Dette taler for at sivile krav av hensyn til fornærmede burde behandles i straffesaken. Fra statens sivilrettsforvaltning ble det påpekt at det er et vesentlig poeng for skadelidte at skadevolder faktisk stilles til ansvar.¹⁷³ Dette er naturlig nok også et viktig hensyn som gir fornærmede en stor interesse i å få kravet pådømt i samme sak som straffesaken.

Også Anne Robberstad tok i NOU 2000: 33 til orde for at det forelå et visst behov for skyldplassering, og uttalte at *«det viktigste ved en domfellelse er for mange den offentlige stemplingen av gjerningsmannens adferd og det å bli trodd på sin versjon av handlingsforløpet»*.¹⁷⁴

Etter mitt syn er ikke disse argumentene tilstrekkelig tungtveiende. Dersom behovet for å stille noen til ansvar skulle bli vektlagt mer enn den stigmatiseringen som siktede opplever, er det vanskelig å se hvilket vern uskyldspresumpsjonen egentlig gir. Når man imidlertid foreslår en statlig garantiordning, som skal sikre det økonomiske kravet dekket for den fornærmede, mener jeg dette må være tilstrekkelig. At den fornærmede har behov for at ansvar plasseres er ikke vanskelig å forstå, men dette bør ikke gå på bekostning av renvaskingshensynet.¹⁷⁵

5.3.3 Prosessøkonomiske hensyn

Anne Robberstad begrunner sin motstand mot ensrettingsprinsippet blant annet med å vise til samfunnets behov for å få saken ut av verden gjennom én rettsbehandling.¹⁷⁶ Dette synspunktet taler i utgangspunktet i fornærmedes favør, som vil ha interesse av å slippe å gå gjennom rettsprosessen to ganger. Hensynet gjør seg særlig gjeldende i de alvorlige volds- og sedelighetssakene. Fra domstolenes perspektiv innebærer dessuten en to-delt behandling av

¹⁷² Det nasjonale statsadvokatembetet sitt hørings svar til NOU 2016: 24, s. 50

¹⁷³ Statens sivilrettsforvaltning sitt hørings svar til NOU 2016: 24, s. 25

¹⁷⁴ NOU 2000: 33 s. 83

¹⁷⁵ Se kapittel 5.2.2

¹⁷⁶ Anne Robberstad sitt hørings svar til NOU 2016: 24 s. 10

kravene sløsing av knappe ressurser ved at aktørene må gjennomgå det samme materialet og sette seg inn i saken to ganger dersom straffesaken ender med frifinnelse. Dessuten vil svært få fornærmede vil ha tilstrekkelig med ressurser til å føre saken sin gjennom et sivil søksmål.¹⁷⁷

En felles behandling av kravene er dessuten langt mindre prosessdrivende, og sparer både samfunnet og partene for store ressurser. I saker som gjelder mindre og oversiktlige forhold er det dessuten lite hensiktsmessig å behandle sivile krav i egen sak.¹⁷⁸ Prosessøkonomiske hensyn tilsier dermed at kravene burde behandles i samme sak, uavhengig av om straffedommen er frifinnende eller ikke. Dette hensynet er langt på vei også til fornærmedes gunst, som slipper å stå tiltalt og saksøkt i to rettsrunder.

Straffeprosesslovutvalget viser også til at det vil være en økonomisk belastning for fornærmede å måtte gå til sivil søksmål for erstatningskravet. Utvalget mener det er grunn til å fortsette å styrke fornærmedes rettsstilling, men at enkelte forhold tilsier at det kan være nødvendig å gjøre noen justeringer.¹⁷⁹ Uttalelsen fra utvalget gir anvisning på forslaget til en statlig garantiordning, som vil være egnet til å ivareta fornærmedes økonomiske belastning, til tross for at erstatningskravet ikke pådømmes gjennom straffesaken. Den statlige garantiordningen vil således være egnet til å avdempes de økonomiske merbelastninger som et ensrettingsprinsipp vil representere.

5.3.4 Hvilken løsning er egentlig til fornærmedes gunst?

Det kan problematiseres hvorvidt det utelukkende er i fornærmedes interesse å bli stående ved den løsningen loven gir i dag. Det kan lett oppfattes som at hensynet til fornærmede tilsier at dagens ordning gir bedre muligheter for fornærmede til å få reist kravene sine. Etter en gjennomgang av høringssvarene i høringsrunden til NOU 2016: 24, kan det ved første øyekast virke som at dagens ordning utelukkende er til fornærmedes gunst, sammenlignet med ensrettingsprinsippet. Denne forståelsen er ikke nødvendigvis riktig.

Spørsmålet er om det også kan være i fornærmedes interesse å gå tilbake til ensrettingsprinsippet, slik det ble praktisert under den gamle 1887-loven.

¹⁷⁷ Anne Robberstad sitt høringssvar til NOU 2016: 24 s. 10

¹⁷⁸ NOU 2016: 24 s. 493

¹⁷⁹ Ibid. s. 490

I NOU 2016:24 kan det synes som om at den tosporede ordningen medfører at domstolene – hvor det allerede foreligger en frifinnende dom— blir mer restriktive med å pådømme sivile krav. Det kan tenkes at domstolene ønsker å verne om frifinnelsen i det henseende at de også frifinner for det sivile kravet. Videre kan det tenkes at den tosporede løsningen kan ha store psykologiske innvirkninger på domstolene, ved at de lettere frifinner fra straffespørsmålet, nettopp fordi de kan idømme et erstatningsansvar. Straffeprosesslovutvalget mener dette er et problem ved dagens løsning.¹⁸⁰ En innvendig mot utvalgets syn er imidlertid at en domstol skal frifinne dersom det foreligger rimelig og fornuftig tvil. Det er min mening at utvalget sitt synspunkt nettopp derfor vil ha begrenset rekkevidde. Utvalget sitt syn er likevel verdt å bemerke seg, da det er teoretiske muligheter for at slike situasjoner, som jo vil være til ugunst for fornærmede, kan oppstå. For fornærmede er slike situasjoner svært uheldig, og illustrerer at det ikke bare er til fornærmedes gunst å holde på dagens løsning.

Likevel må det erkjennes at et ensrettingsprinsipp vil svekke fornærmedes stilling noe. For å bøte på noen av de ulempene fornærmede opplever gjennom et ensrettingsprinsipp har straffeprosesslovutvalget foreslått en statlig garantiordning. Hvorvidt denne løsningen er egnet til å balansere de motstridende hensyn vil behandles nærmere under kapittel 6.

¹⁸⁰ NOU 2016: 24 s. 493

6 Hvilken løsning er mest hensiktsmessig?

6.1 Innledning

En må kunne spørre seg om hvorvidt hensynet til fornærmede har spilt en så avgjørende rolle i høringsarbeidet som ble gjort i forbindelse med utredningen i NOU 2016: 24 at det har gått på bekostning av hensynet til siktede. Etter mitt syn er svaret på dette, ja. Ved gjennomgangen av høringsinstansenes syn på utredningen er det tydelig at hensynet til fornærmede har vært i størst fokus for de fleste høringsinstansene, sammenlignet med hensynet til siktede. Så vidt jeg kan se har hensynet til siktetes renavskingsmuligheter og den allmenne rettsfølelsen i påfallende liten grad vært vektlagt av høringsinstansene, sammenlignet med den vekt ekspertutvalget (NOU 2016:24) tiller dette hensynet.

Det nasjonale statsadvokatembetet erkjenner at den ordningen vi praktiserer i dag, ikke er ideell.¹⁸¹ Likevel er de imot forslaget til gjeninnføring av ensrettingsprinsippet i norsk rett. Som begrunnelse for dette blir det blant annet lagt vekt på hensynet til fornærmede, og det å unngå å belaste fornærmede med to rettsprosesser. Forslaget om å gjeninnføre ensrettingsprinsippet fikk heller ikke støtte fra statens sivilrettsforvaltning. Det bærende hensynet fra sivilrettsforvaltningen er at skadevolder må holdes økonomisk ansvarlig for sine handlinger, dersom vilkårene for dette er oppfylt.¹⁸²

Her ligger nok mye av problemet; flere av høringsinstansene vegrer seg for å tillegge hensynet til den siktede for stor vekt. Det kan synes som at den «tryggeste» løsningen vil være å la hensynet til fornærmede være fremtredende. Trenden må endres, for det er klart at lovens løsning også må ivareta hensynet til den siktede.

Etter min oppfatning er det grunn til å rette et større fokus mot de høringsinstansene som faktisk har adressert de motstridende hensyn på en balansert måte. Finans Norge, har vektlagt borgernes tillit til domstolene og avgjørelsens legitimitet, og mener en lovendring vil kunne bidra til å styrke tilliten til rettssystemet.¹⁸³ Også advokatforeningen evner å se de motstridende

¹⁸¹ Det norske statsadvokatembetet sitt høringsvar til NOU 2016: 24, s. 50

¹⁸² Statens sivilrettsforvaltning sitt høringsvar til NOU 2016: 24, s. 24

¹⁸³ Finans Norge sitt høringsvar til NOU 2016: 24 s. 3

hensyn i sitt hørings svar når de vektlegger behovet for å finne en løsning som ikke utfordrer frifinnelsen.¹⁸⁴

6.2 Forslag til ny løsning

Ved vurderingen av hvilken løsning som bør være gjeldende rett i Norge fremover, veier det tungt, mener jeg, at norske domstoler ofte ikke lykkes med å utforme domsgrunnene sine på en slik måte at uskyldspresumpsjonen ikke krenkes. Selv om den norske ordningen med delte avgjørelser, i prinsippet, er i tråd med de krav EMD har oppstilt, har flere avgjørelser likevel resultert i krenkelser. Det er derfor nødvendig, iallfall ønskelig, å finne en løsning som i større grad hindrer at slike krenkelser forekommer. Slik lovutvalget foreslo i NOU 2016: 24 vil en statlig garantiordning kunne være i stand til å ivareta hensynet til fornærmede, samtidig som den uheldige virkningen av de delte avgjørelsene, forsvinner.

Etter den gamle straffeprosessloven av 1887 var det ikke adgang til å behandle sivile krav der straffedommen var frifinnende. Dersom fornærmede likevel ønsket å få tilkjent erstatning var det mulig å bringe det sivile kravet inn for domstolen på egenhånd. Dette fulgte av lovens § 442. Etter min oppfatning er tiden moden for å vende tilbake til den modellen 1887-loven la opp til.

I bestemmelsens annet ledd ble imidlertid et annet viktig aspekt ved ordningen dekket;

“... Dog kan Retten afgøre kravet til Ugunst for den for Straf frifundne, naar skyldsspørgsmålet er afgjort imod tiltalte”

Bestemmelsen fastslår at dersom straffskyld blir konstatert, kan erstatningskravet pådømmes, selv om tiltalte blir frifunnet. Med dette menes at både de objektive og de subjektive vilkårene for straff er oppfylt. Dette innebærer at erstatningsansvar vil kunne idømmes der den tiltalte er funnet skyldig i handlingen, men frifunnet av andre grunner, for eksempel ved foreldelse av straffekravet, provokasjon eller retorsjon. (Se kapittel 2.2.1)

Ved å slutte antitetisk fra § 442 annet ledd i 1887-loven tror jeg vi vil oppnå en løsning som vil være mest forenlig med den allmenne rettsfølelsen. En antitetisk slutning medfører at dersom den tiltalte ikke blir funnet skyldig i den angivelige handlingen, kan det heller ikke dømmes

¹⁸⁴ Den norske advokatforening sitt hørings svar til NOU 2016: 24 s. 82

erstatningskrav mot vedkommende. Dette begrunnes i at motsigelsesproblemet kun viser seg der det i erstatningsdommen legges til grunn at den saksøkte har begått handlingen, mens det motsatte legges til grunn i straffesaken. Ved å stenge for pådømmelse av sivile krav der siktede ikke er funnet skyldig i handlingen, vil motsigelsesproblemet forsvinne. Denne løsningen vil i større grad ivareta de motstridende hensyn.

Oppsummert vil den mest hensiktsmessige løsningen være å innføre et nyansert ensrettingsprisnipp, hvor en forutsetning for erstatningsansvar ved frifinnende dom er at det er fastslått straffskyld hos den frifunnede. Alternativt bør det fremkomme direkte av loven at erstatningskrav ikke kan pådømmes der det er tvil om at den objektive gjerningsbeskrivelsen er overtrådt av den tiltalte.

6.3 Statlig garantiordning

Det er blitt drøftet og vurdert om en statlig garantiordning vil avdempe de uheldige virkninger som en gjeninnføring av ensrettingsprisnippet vil medføre. Slik ordningen ble foreslått av straffeprosessutvalget,¹⁸⁵ vil det ikke være skadevolder som holdes økonomisk ansvarlig for den erstatningsbetingende handlingen til tross for at vilkårene for erstatning er oppfylt, men erstatningen vil dekkes av staten.¹⁸⁶

Den statlige garantiordningen utgjør en viktig sikkerhetsventil ved en eventuell gjeninnføring av ensrettingsprinsippet. Forslaget om å innføre en statlig garantiordning har imidlertid møtt noe motstand på veien. Enkelte spør seg om garantiordningen er forenlig med retten til rettferdig rettergang, slik det følger av EMK art. 6 nr. 1. Professor Robberstad er klar i sitt syn på spørsmålet. Hun henviser til det faktum at erstatningskrav som faller inn under ordning, ikke skal kunne prøves rettslig i sivil sak, og under henvisning til EMK art. 6 nr. 1 finner hun dette direkte å stride med retten til rettferdig rettergang.¹⁸⁷ En innvending mot dette synet er imidlertid det faktum at retten til rettferdig domstolsadgang ikke er en absolutt rettighet.¹⁸⁸ Den kan underlegges formålsrasjonelle og forholdsmessige begrensninger. Hensynet til rene

¹⁸⁵ Se kapittel 2.4.3

¹⁸⁶ NOU 2016: 24 s. 495

¹⁸⁷ Anne Robberstad sitt høringssvar til NOU 2016: 24, s. 10

¹⁸⁸ Jf. Bl.a. *K.H m.fl. mot Slovakia*, 28. april 2009, 32881/04

frifinnelser eller allmennhetens rettsfølelse er eksempler på slike. Dersom fornærmedes erstatningskrav dekkes, er dermed også begrensningen forholdsmessig.

En statlig garantiordning hevdes av enkelte å være egnet til å virke støtende for samfunnet. Det kan oppfattes som en uforståelig løsning at det er fellesskapet som skal bære kostnadene av den erstatningsbetingende handlingen. Synspunktet fremmes av blant annet Oslo statsadvokatembeter.¹⁸⁹ Straffeprosesslovutvalget erkjenner også selv at det fra samfunnets side kan virke støtende at skattebetalerne skal dekke en påstått gjerningspersons erstatningsbetingende handlinger.¹⁹⁰

På den andre siden er det en stor styrke ved ordningen at fornærmedes dekningsutsikt styrkes. Staten vil dekke erstatningskravet som den tiltalte skulle ha stått for dersom det ble domfellelse i straffesaken. På denne måten vil man i større grad tilfredsstille hensyn på begge sider.¹⁹¹ Mitt forslag er derfor at ensrettingsprinsippet gjeninnføres som foreslått over her, med en statlig garantiordning som langt på vei vil holde fornærmede skadesløs.

6.4 Avsluttende betraktninger

Til tross for at det er gitt klare retningslinjer i rettspraksis om hvordan domstolene skal utforme sine domsgrunner, viser rettspraksis fra både EMD og Høyesterett at krenkelser av uskyldspresumpsjonen stadig finner sted. Det faktum at det stadig begås nye krenkelser, tyder på at kan være en utfordrende oppgave for domstolene å formulere avgjørelsene sine på en måte som er i tråd med konvensjonen og Grunnloven.

Når fleksibiliteten EMD har gitt de nasjonale domstolene knyttet til uskyldspresumpsjonen er så vanskelig å anvende i samsvar med hensikten, øker det behovet for en lovendring. Høyesterett har imidlertid uttalt at en eventuell lovendring må være opp til lovgiver.¹⁹²

Når landets øverste domstol, selv ikke konkluderer, men overlater spørsmålet til lovgiver, og når loven slik den er utformet i dag utfordrer manges rettsfølelse, viser det samlet en bredde i tilbakemeldingene som gjør meg sikrere i at spørsmålet om hva slags ordning vi skal ha i Norge bør tas opp til ny vurdering av lovgiver. Og når EMK heller ikke begrenser oss fra å gi siktede

¹⁸⁹ Oslo statsadvokatembeter sitt høringsvar til NOU 2016: 24, s. 130

¹⁹⁰ NOU 2016: 24 s. 295

¹⁹¹ Kari Hegstad, «Tiltalte frifinnes, med stemples som forbryter», Advokatbladet, 3.november 2021

¹⁹² Se kapittel 1.2.1

et videre vern enn det dagens løsning gir, da mener jeg vi har et solid grunnlag for å drøfte ordningen på nytt.

Den medieoppmerksomheten og engasjementet som problemstillingen har skapt, understreker (også) med all tydelighet interessen problemet har i dagens samfunn. Media har nok i stor grad bidratt til at tematikken har skapt engasjement hos flere. Illustrert av det som er blitt skrevet og ment om tematikken er også mange jurister kritiske til ordningen. Som avhandlingen har vist er utvalget bak NOU 2016: 24 kritiske til dagens ordning. Det samme gjelder bl.a. mindretallet i Karmøy-saken.¹⁹³ Også en rekke teoretikere som blant annet Aall, Krokeide og Rui stiller seg kritisk til dagens ordning.¹⁹⁴ Samlet kaster dette lys over behovet for igjen å vurdere en endring av den rettsstilstanden som følger av dagens lovgivning.

Den riktige måten å gjøre dette på er å evaluere hvordan de ulike løsningene har fungert og ikke fungert.¹⁹⁵ Dette forsøkte man gjennom NOUen fra 2016, og at man ikke gikk videre med dette forslaget har avhandlingen tidvis kritisert. Det er på tide at vi erkjenner at løsningen vi praktiserer i dag, ikke har tilstrekkelig legitimitet hos befolkningen. Og er det en ting vi har lært fra jusstudiet er det at loven trenger legitimitet hos folket.¹⁹⁶ Det er flere gode argumenter for å gå bort fra den løsningen vi har i dag.

Stigmatiseringen tiltalte utsettes for gjennom erstatningsansvaret vedkommende kan bli idømt, er et tungtveiende argument i den retningen. Poenget ble særlig satt på spissen i Karmøy-saken, som illustrerer hvor langt motsigelsesproblemet kan rekke. Den løsningen vi har i dag, er etter min oppfatning ikke den som best balanserer de motstridende hensyn. Som fremstillingen har vist kan en lovendring også hensynta fornærmede på en god måte. Jeg mener følgelig at tiden nå er moden for å endre rettsstilstanden, og å gå tilbake til ensrettingsprinsippet – slik dette er presisert i kapittel 6.2 ovenfor.

¹⁹³ Se kapittel 4.3.2

¹⁹⁴ Sistnevnte var med i komiteen bak NOU 2016: 24

¹⁹⁵ Bore, «*Straff og erstatning*», NRK ytring

¹⁹⁶ Mæhle og Aarli, (2022) s. 219

Kilderegister

Norske lover

Lov 17. mai 1814	Kongeriket Norges Grunnlov (Grunnloven)
Lov 1. juli 1887 nr. 5	om Rettergangsmaaden i Straffesager (Opphevet)
Lov 22. mai 1902 nr. 10	Almindelig borgerlig Straffelov (Straffeloven)
Lov 22. mai 1981 nr. 25	om Rettergangsmaaten i straffesaker (Straffeprosessloven)
Lov 21. mai 1999 nr. 30	om styrking av menneskerettighetenes stilling i norsk rett (menneskerettsloven)
Lov 20. mai 2005 nr. 28	om straff (straffeloven)
Lov 17. juni 2005 nr. 90	om mekling og rettergang i sivile tvister (tvisteloven)

Internasjonale konvensjoner og erklæringer

De forente nasjoners verdenserklæring om menneskerettigheter av 10. desember 1948
(Verdenserklæringen)

Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, Roma,
4. november 1950 (Den europeiske menneskerettighetskonvensjon – EMK)

De forente nasjoners internasjonale konvensjon om sivile og politiske rettigheter av 16.
desember 1966 (SP)

Utenlandske lover

Lov om rettens pleje (retsplejeloven) av 11. april 1916 [Danmark]

Rättegångsbalk 18. juli 1942, 1942:740 [Sverige]

Forarbeider

Dok. Nr. 1 (1885) Jurykommisjonens Udkast til Lov om
Rettergangsmaaden i Straffesager

NUT 1969: 3 Innstilling om rettergangsmåten I
straffesaker fra Straffeprosesslovkomiteen

Ot.prp. nr. 35 (1978–1979) Om lov om rettergangsmåten i straffesaker
(straffesaksloven)

NOU 2000: 33	Erstatning til ofrene hvor tiltalte frifinnes for straff
NOU 2003: 15	Fra bot til bedring
NOU 2006: 10	Fornærmede i straffeprosessen – nytt perspektiv og nye rettigheter
Dok.Nr.16 (2011-2012)	Rapport til Stortingets presidentskap fra Menneskerettighetsutvalget
Innst. 186 S (2013-2014)	Innstilling til Stortinget fra kontroll- og konstitusjonskomiteen
NOU 2016: 24	Ny straffeprosesslov
Prop. 146 L (2020-2021)	Endringer i straffeprosessloven mv. (aktiv saksstyring mv.)

Høyesterettsavgjørelser

Rt. 1960 s. 518

Rt. 1977 s. 1207

HR-1996-57-B

Rt. 1996 s. 864 **Ringvold**

Rt. 1999 s. 1363 **Karmøy**

HR-2003-1201-1

HR-2004-379-A

Rt. 2004 s. 970

Rt. 2004 s. 321 **Orr**

Rt. 2005 s. 833 (plenum)

HR-2012-1228-A

Rt. 2014 s. 705

HR-2017-1124-A

HR-2017-2387-U

HR-2018-1783-A

HR-2018-1068-U

HR-2022-505-U

Lagmannsrettsavgjørelser

LG-1998-260 **Karmøy**

LE-2003-60

LB-2020-136345

LA-2021-157502 **Gjenåpning av Karmøy-saken**

Tingrettsavgjørelser

TKAR-1997-539 **Karmøy**

THOS-2022-71642-3

Avgjørelser fra EMD

<i>Allen mot Storbritannia</i>	25424/09, 12. juli 2013
<i>Engel mfl. Mot Nederland</i>	5100/71, 5101/71, 5102/71, 5354/72, 5370/72, 8. juni 1976
<i>Y mot Norge</i>	56568/00, 11. februar 2003
<i>Tyrer mot Storbritannia</i>	5856/72, 25. april 1978
<i>Ringvold mot Norge</i>	34964/97, 11. februar 2003
<i>Orr mot Norge</i>	31283/04, 15. mai 2008
<i>Deweer mot Belgia</i>	6903/75, 27. februar 1980
<i>KH mfl. Mot Slovakia</i>	32881/04, 28. april 2009

Juridisk litteratur

Bøker og avhandlinger

Aall, Jørgen, *Rettsstat og menneskerettigheter 2 – statens plikt til effektiv og betryggende straffeforfølgning*, 1.utg. Fagbokforlaget, (Bergen 2021)

Aall, Jørgen, *Rettsstat og menneskerettigheter 1 – En innføring i vernet om individets sivile og politiske rettigheter*, 1. utg. Fagbokforlaget (Bergen 2022)

Aarli, Ragna og Mæhle, Synne Sæther, *Fra lov til rett*, 3.utg., Gyldendal (2022)

Graver, Hans Petter, *Hva er Rett*, 2. utgave, Universitetsforlaget (2022)

Kruize, Peter, *Beviskrav ressurser og opportunitet*, Jurist- og økonomforbundets forlag (København 2004)

Nygaard, Nils, *Rettsgrunnlag og standpunkt*, 2.utgave, Universitetsforlaget (2004)

Ross, Alf, *Om ret og retfærdighed*, Nyt Nordisk Forlag, Nasjonalbiblioteket Digital (København,1953)

Salmonsens, Olaf, *Den norske straffeproseslov med kommentar*, Aschehoug; Nasjonalbiblioteket digital (Oslo 1914)

Salomonsen, Olaf, *Den norske straffeproseslov med kommentar*, Aschehoug, Nasjonalbiblioteket Digital (Oslo 1913)

Skeie, Jon, *Den norske straffeprosess*, 2. bind, Elektronisk reproduksjon, Nasjonalbiblioteket Digital (Oslo 1939).

Skoghøy, Jens Edvin A., *Twisteløsning*, 4.utgave, Universitetsforlaget (Oslo, 2022)

Smith, Eivind, *Konstitusjonelt demokrati*, 5.utgave, Fagbokforlaget (Oslo, 2021)

Strandbakken, Asbjørn «*Uskyldspresumpsjonen: In dubio Pro Reo*», Fagbokforlaget (2003) (Avhandling)

Øyen, Ørnulf, *Straffeprosess*, 3.utgave, Fagbokforlaget, (2022)

Keiserud m.fl., *Straffeprosessloven Lovkommentar*, 5.utgave, Bind 1, Juridika.no (2020)

Artikler

Bårdsen, Arnfinn, «*Grunnloven, straffeprosessen og strafferetten – noen linjer i høyesteretts praksis etter grunnlovsreformen 2014*», Jussens Venner nr. 1, 2017

Elgesem, Frode «*Tolkning av EMK – Menneskerettsdomstens metode*», Lov og Rett nr. 4, 2003

Krokeide, Kjetil «*Bom stopp for sprikende konklusjoner*», Tidsskrift for strafferett nr. 2, 2003

Rui, Jon Petter «*Straffeprosessen i perspektiv*», Tidsskrift for strafferett, 2014

Johnsen, Jon T. «*Prinsippet om at tvilen skal komme tiltalte til gode i straffesaker*», Jussens venner 1987,

Pedersen, Jorun «*Uskyldspresumpsjonen og uttalelser om straffeskyld før skyldspørsmålet er avgjort*», Tidsskrift for Strafferett nr. 04, 2006

Skoghøy, Jens Edvin A., «*Utviklingstrekk i Høyesteretts rettskildebruk*» LoR 1996,

Strandbakken, Asbjørn, «*Frifunnet for straff – idømt erstatningsansvar – Om beviskravet i straffesaker og sivile saker*» LoR 1998, s. 548

Høringssvar

Sivilombudsmannen sitt høringssvar til NOU 2016: 24 (Ny straffeprosesslov), datert 31. mai 2017

Anne Robberstad sitt høringssvar til NOU 2016: 24 (Ny straffeprosesslov), datert 2.juni 2017

Kontoret for voldsoffererstatning sitt høringssvar til NOU 2016: 24 (Ny straffeprosesslov), datert 2.juni 2017

Finans Norge sitt høringssvar til NOU 2016: 24 (Ny straffeprosesslov), datert 6. juni 2017

Rettspolitisk forening sitt høringssvar til NOU 2016: 24 (Ny straffeprosesslov), datert 6.juni 2017

Statens sivilrettsforvaltning sitt høringssvar til NOU 2016: 24 (Ny straffeprosesslov), datert 6. juni 2017

Høyesterett sitt høringssvar til NOU 2016: 24 (Ny straffeprosesslov), datert 16.juni 2017

Regjeringsadvokaten sitt høringssvar til NOU 2016: 24 (Ny straffeprosesslov), datert 20. juni 2017

Det nasjonale statsadvokatembetet sitt høringssvar til NOU 2016: 24 (Ny straffeprosesslov), datert 12.juli 2017

Oslo statsadvokatembeter sitt høringssvar til NOU 2016: 24 (Ny straffeprosesslov), datert 21.august 2017

Politidirektoratet sitt høringssvar til NOU 2016: 24 (Ny straffeprosesslov), datert 30.november 2017

Nettbaserte kilder

<https://juridika.no/no/lov/1981-05-22-25/§3/kommentar?q=strpl.+§+3> (Lest 18.januar 2023)

<https://rett24.no/articles/vil-fjerne-erstatnings-paradokset-ved-frifinnelser>

(Lest 24.januar.2023)

https://www.justitsministeriet.dk/sites/default/files/media/Pressemeddelelser/pdf/Bet%C3%A4nkninge_n.pdf (Lest 29.januar 2023)

<https://www.advokatbladet.no/baneheia-saken-erstatningsansvar-straffeprosess/det-bor-ikke-lenger-vaere-mulig-a-bli-domt-til-erstatning-nar-man-samtidig-frikjennes-for-straff/185190>

(Lest 2.februar 2023)

<https://www.nrk.no/ytring/straff-og-erstatning-1.16153215> (Lest 2.februar.2023)

<https://www.advokatbladet.no/straffeprosess/tiltalte-frifinnes-men-stemples-som-forbryter/169418> (Lest 15.februar 2023)

<https://www.advokatforeningen.no/contentassets/087aecf021134d08bbd6836c46658d7d/arstalen-2007.pdf> (Lest 4.mars. 2023)

https://www.regjeringen.no/globalassets/upload/jd/vedlegg/mandat_utvalg_straffeprosesslov.pdf (Lest 10.april 2023)

<https://snl.no/preskribere> (Lest 19.april 2023)

<https://www.aftonbladet.se/nyheter/a/Or6AV3/mordet-pa-birgitte-17-har-gackat-polisen-i-26-ar--nu-kan-mordaren-vara-gripen> (Lest 21.april 2023)

<https://www.dr.dk/nyheder/seneste/birgitte-tengs-blev-draebt-i-1995-nu-er-en-52-aarig-mand-doemt-i-sagen> (Lest 21.april 2023)

<https://www.advokatbladet.no/straffeprosesslovutvalget/drevdal-saken-illustrerer-et-betydelig-problem/173800> (Lest 19.april 2023)

https://www.nrk.no/rogaland/enderer-tvisteloven-pa-grunn-av-fetteren-til-birgitte-tengs_-sak-1.16394852 (Lest 3.mai 2023)

<https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Vedtak/Vedtak/Sak/?p=91987>

(Lest 8.mai 2023)